

En læreplan for steinerskolene

Oversikt – steinerpedagogisk idé og praksis

2020

Innhold

Læreplanens grunnideer og steinerpedagogisk praksis	1
Innledning	1
Steinerpedagogikkens spirituelle grunnlag	1
To grunnleggende steinerpedagogiske ideer	2
Oppdragelse til frihet.....	3
Steinerpedagogikkens verdiorientering	3
Elevenes individuelle behov, helhet og utviklingsperspektiver i læreplanen	4
Kunnskap og etikk	5
Kunst og kunstnerisk undervisning	6
Arbeidsboken, elevenes egenaktivitet og faglige bearbeidelse.....	7
Digitale ferdigheter og kunnskaper.....	8
Periodeundervisning – skoledagens oppbygging.....	10
Vurderingskultur.....	11
Alderstilpasset vurdering.....	11
Oversikt over innhold og struktur på vurderingen i steinerskolen	12
Læreren	13
Utviklingsmotiver i steinerpedagogikken.....	14
Syvårsperioder	14
Individuelle og sosiale utviklingsmotiv	15
Vilje, følelse, tenkning	15
Viljens rolle i barnehagepedagogikken	16
Opplevelsens betydning i andre syvårsperiode	16
Tenkningens rolle i ungdomsalderen.....	17
Tre konstitusjonelle utviklingsmotiver.....	17
Legemets fysisk-organiske utvikling	18
De rytmiske livsprosessene	18
Kommunikasjon og relasjon	19
Sansningens betydning i steinerpedagogikken	19
Tenkningens utvikling i lys av læreplanen	20
Førskolealderen - seksåringen	21
2. - 4. klasse.....	21
5. og 6. klasse.....	22
7. klasse	22
8. og 9. klasse.....	23
10. klasse og videregående trinn	23
Historikk og organisasjonsform.....	24
Steinerskolenes læreplan i et historisk perspektiv	24
Ledelse, fellesskap og skoleutvikling	25

Læreplanens grunnideer og steinerpedagogisk praksis

Innledning

Oversikt - steinerpedagogisk idé og praksis er en redegjørelse for sentrale ideer og verdier i steinerpedagogikken samt en presentasjon av de vesentligste elementene i steinerskolens praksis. I denne første delen av læreplanen beskrives det verdimesige, kulturelle og kunnskapsmessige grunnlaget for steinerskolen. Her presenteres pedagogikkens didaktiske utviklingsforståelse og undervisningens grunnprinsipper sett i forhold til elevenes læring og progresjon. Læreplanens andre del gir en oversikt over pedagogiske målsetninger knyttet til de enkelte fagene og beskriver kompetansemål, innhold og arbeidsmåter for undervisningen på utvalgte klassetrinn. Innenfor prinsippene om tilpasset opplæring og lokal læreplanvirksomhet er begge læreplanens deler forpliktende for den enkelte skole og lærer.

Både læreplanens oversiktsdel og de enkelte fagplanene har en ideell og allmenn karakter. Den konkrete realiseringen av planens innhold og metoder må skje i respekt for enkeltelevers og elevgruppers muligheter og behov. Læreplanens generelle intensjoner og den enkelte elevs behov for tilpasset opplæring danner en kompleks ramme for skolens undervisning. Hensynet til begge vil kreve en kontinuerlig vurdering fra skolens og lærerens side. Undervisningen vil måtte skje i samforstand med en konkret gruppe elever, deres foresatte, skolens ledelse og forhold i samfunnet som helhet. Tilsvarende vil den enkelte skole eller region kunne bedrive et lokalt læreplanarbeid for å fremheve kulturelle, geografiske eller andre forhold av betydning for skolens undervisning.

Skolen virker i et samfunn preget av store kulturelle, teknologiske, økonomiske og miljømessige endringer. Fremtidens generasjoner går i dagens skole, og pedagogikkens oppgave blir å legge til rette for en ansvarlig og bærekraftig utvikling i årene som kommer. Elevene skal ikke kun oppdras til å møte samfunnet slik det er nå, de skal også rustes til å kunne prege fremtidens samfunn på en kunnskapsrik, verdiorientert, og nyskapende måte. En allsidig utvikling av evner og ferdigheter, så vel som en grunnleggende etisk orientering, er nødvendig for å kunne møte fremtidens utfordringer.

I steinerpedagogikken fremheves elevenes individualitet som en kilde til nyskaping og kreativitet. Det individuelle i hver elev forbindes med evnen til etiske handlinger og personlig utvikling. Pedagogikkens målsetning vil være å skape best mulige forutsetninger for at dette innerste og dypere sett hellige i alle mennesker skal utvikles og komme til sin rett. Lærernes og læreplanens utfordring blir å være medhjelpere og inspirasjonskilder til at elevenes individualitet og personlige egenart skal få så gode kår som mulig.

Likeverdig med respekten for enkeltindividet er steinerpedagogikkens idé om at alle aktiviteter knyttet til skolen skal være innrettet mot de samfunn, det mangfold av kulturer og den natur som elevene omgis av. Steinerpedagogikken ser ingen motsetning i denne intensjonen om å ta vare på det mest individuelle i hvert barn og samtidig innrette pedagogikken mot de forhold og forventninger som møter barnet fra dets omverden. Både en sosialisering og en tilegnelse av de kunnskaper og ferdigheter som fordres i samfunnet vil være nødvendige elementer i en oppdragelse til frihet. For det er nettopp i fellesskapet og i den aktuelle kulturelle og samfunnsmessige situasjon at hvert enkelt menneske kan finne sitt virkefelt og sine muligheter til et liv i pakt med egne evner, holdninger og overbevisninger.

Steinerpedagogikkens spirituelle grunnlag

Steinerskolens pedagogikk ble utviklet av Rudolf Steiner med utgangspunkt i hans filosofiske og antroposofiske virksomhet. Antroposofien forholder seg til mennesker, samfunn og natur på en spirituell så vel som en materiell måte. Dette innebærer at tilværelsens materielle og sansbare

aspekter forbindes med ikke-sansbare, spirituelle komponenter. I antroposofien beskrives mennesket som bestående av legeme, sjel og ånd, og menneskets åndelige eller spirituelle natur oppfattes som eksisterende ut over liv og død. Slik oppstår et menneskesyn som tilkjenner alle mennesker noe uutgrunnet og hellig ut over iakttagbare evner og ferdigheter.

Steinerpedagogikken henter inspirasjon til en human og økologisk orientert etikk fra en slik helhetstenkning og er på den ene siden rettet mot utviklingen av en konkret livsdyktighet knyttet til aktuelle samfunnsmessige og kulturelle vilkår. På den andre siden søker pedagogikken å møte hver enkelt elev med taktfullhet og dyp respekt. Denne respekten kommer også til uttrykk i hvordan undervisningen forholder seg til naturen og til kulturelle, historiske eller samfunnsmessige temaer.

Antroposofi eller elementer fra et spirituelt livssynsinnhold kommer ikke frem i undervisningen og utgjør derfor kun et bakteppe for pedagogikkens metodiske, didaktiske og holdningsmessige utforming.

To grunnleggende steinerpedagogiske ideer

I hovedsak bygger steinerpedagogikken på to grunnleggende idékomplekser. Det ene er betydningen av at det tankemessige, det emosjonelle og det handlingsmessige står i en fruktbar sammenheng. Kort sagt kan man si at grunnlaget for læring og utvikling legges i viljeshandlinger, som relateres til følelsesmessige erfaringer og som så i sin tur knyttes til intellektuell læring. Hvordan undervisningen først forholder seg til vilje og følelse danner grunnlaget for den senere utviklingen av tenkning, selvstendig dømmekraft og tilegnelse av teoretiske kunnskaper. Ideen om sammenhenger mellom kognitive, emosjonelle og viljesmessige elementer har helt siden Platon vært et kjent og praktisert pedagogisk prinsipp. Mest kjent er kanskje Pestalozzis tanker om håndens, hjertets og hodets læring.

Det andre sentrale idékomplekset i steinerpedagogikken henger sammen med en firedelt strukturering av menneskets natur. Disse aspektene ble av Rudolf Steiner betegnet som den fysiske kroppen, eterlegemet, astrallegemet og jeget. Menneskets fysiske legeme består av de samme stoffer som finnes i resten av verden. I så henseende er mennesket i slekt med mineralriket. Eterlegemet er betegnelsen på livsprinsippet i mennesket og ytrer seg gjennom vekst og formdannelse, en egenskap mennesket har til felles med planteriket og alt annet liv. Astrallegemet betegner evnen til kommunikasjon gjennom blant annet sansning og bevegelse, og kan forstås relasjonelt som en disposisjon for følsomhet og reaksjon i menneskets møte med sin omverden. Dette har mennesket til felles med dyrene. Jeget knyttes til tenkning, språklige ferdigheter og selvbevissthet. Med jeget forstår Rudolf Steiner et spirituelt aspekt ved mennesket. Disse fire oppfattes som dynamiske elementer i en levende helhet som stadig er i utvikling. Slik oppstår et menneskesyn som i tillegg til den fysiske kroppen anerkjenner at liv, sansning og bevegelse samt evnen til språk, tanke og selvrefleksjon også hører med i en fullstendig beskrivelse av menneskets natur.

Hvert av de fire aspektene fordrer sin egenartede pedagogiske ivaretagelse, og steinerpedagogikken legger derfor vekt på at det kroppslige, det levende og det relasjonelle skal tiltales og tematiseres på ulike måter. Steinerskolens idé om en oppdragelse til frihet bygger på en dyp respekt for menneskeselvets unike kvalitet. Derfor søker pedagogikken å legge til rette for individets egenart og utvikling uten ville å prege det i bestemte retninger. Skolen skal tilstrebe å gi barn og unge det beste grunnlaget for selv fritt å orientere seg etisk, politisk, religiøst og erkjennende.

En slik forståelse av pedagogikken i samspill med vekst og modning hos barnet har røtter tilbake til blant annet Aristoteles og Kant og er beslektet med enkelte utviklingspsykologiske tilnærminger.

Mens steinerskolen kan forbindes med viktige bidrag i pedagogikkens idéhistorie, er ideen om å integrere disse i prinsippet om en oppdragelse til frihet egenartet for steinerpedagogikken.

Oppdragelse til frihet

Idealet om en oppdragelse til frihet står sentralt i steinerpedagogikken. Frihet forstås ikke her som den størst mulige emansipasjon eller selvrealisering, men som idealet om at elevene skal kunne utvikle sine evner og talenter på en slik måte at de kan forholde seg aktive og ansvarstagende til seg selv og sin omverden.

Frihetsbegrepet i steinerpedagogikken er knyttet til en harmonisk utvikling av tenkning, følelse og vilje på den ene siden, og kroppslig sunnhet, gode vaner og en relasjonsmessig modning på den andre. Frihet forstås altså forbundet både med barnets handlende, opplevende bevissthet og med et kroppslig, konstitusjonelt aspekt. Således kan idealet om en oppdragelse til frihet sies å forbinde de to grunnleggende steinerpedagogiske ideene til en helhet. Ved å fremheve både bevissthetens og konstitusjonens betydning i sammenheng med barnets læring og utvikling, søker steinerpedagogikken å selvstendiggjøre elevene på en ansvarlig måte. Frihet betyr følgelig å kunne forholde seg både ansvarlig og kreativt nyskapende til livets utfordringer.

På steinerskolen tiltales barn og unge som fullverdige og kompetente ut fra egne forutsetninger. Oppveksttiden forstås på ingen måte som mangelfull i forhold til voksenalderen, men har sin fulle egenverdi. På skolen lever elevene sine liv, og aktivitetene der skal oppleves som trygge, meningsfulle, berikende og utfordrende. Barn og unge er også sårbare. De trenger voksnes bistand og beskyttelse for å trives og utfolde sine evner i læring og utvikling.

Frihetsideen gir steinerpedagogikken en verdiorientering for den konkrete skole- og samfunnsvirkeligheten der elever, lærere og foresatte samvirker i hverandres læring og oppdragelse. Ideen om en oppdragelse til frihet kaster således et etisk overlys over skolens pedagogiske praksis. Den kan vekke undring, gjensidig respekt og inspirere til en åpenhet mot det ukjente. Steinerpedagogikken er religiøst og livssynsmessig uavhengig.

Steinerpedagogikkens verdiorientering

Steinerskolenes undervisning skjer i overensstemmelse med Opplæringslovens formålsparagraf og de grunnleggende verdier som kommer til uttrykk der. Gjennom den læring og utvikling som finner sted i skolens mangfold av aktiviteter og relasjoner formes viktige aspekter av barn og unges identiteter, verdier, normer og holdninger. Skolens verdisyn kommer eksplisitt til uttrykk i undervisningens innhold, men er også tilstede i arbeidsmåter, samværsformer, valg av aktiviteter og materialer, for å nevne noe. Særlig tillegges estetiske uttrykk og en kunstnerisk orientering betydelig verdi i steinerskolen. *Hvordan* undervisningen, klasserommene eller timeplanen er utformet taler sitt språk om hvilke verdier som er sentrale. Steinerpedagogikken legger vekt på at hele skolens virksomhet, fra den materielle driften av bygninger og uteområder til undervisningen og hvordan folk møtes, er båret oppe av en dyp intensjon om å tilføre verden noe godt. Slik kan respekt for menneskeverdet og naturen, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet komme til uttrykk og pleies og utvikles. Skolen som helhet og alle som arbeider der søker å være konstruktive og kreative verdimeslige rollemodeller i møtet med barn, unge og deres foresatte.

En rimelig sammenheng mellom liv og lære er avgjørende for troverdighet og virkning av skolens verdiorientering. Skolens oppgave er å hegne om demokrati, miljøansvar, likestilling, helse, etisk handlekraft og kritisk tenkning på en slik måte at praksis og omgangsformer i så stor grad som mulig gjenspeiler undervisningens innhold. Selvsagt må skolen se fremover og ivareta idealer og håp. Også utopier har sin pedagogiske berettigelse. En taktfull pedagogikk vet å være tydelig på de

idealer og normer som skolen står for og samtidig vise dyp respekt for elevenes individuelle holdninger og verdisyn.

Ved å anerkjenne at grunnleggende verdier ofte innebærer komplekse utfordringer, både for individet og samfunnet, kan skolen bidra til å forsterke respekten og realitetssansen i omgangen med verdier. Dialog, flerperspektivitet, refleksjon, begeistring og aksjonisme kan på ulike måter føre til at verdier slår rot og kommer til virkelighet. Likeledes vil de følelser, den omsorg, kjærlighet og det rettmessige sinne som oppstår i undervisningen kunne bidra til elevenes dypere verdimessige orientering.

Elevenes individuelle behov, helhet og utviklingsperspektiver i læreplanen

Rudolf Steiner uttrykte ofte i sine pedagogiske foredrag at det var elevenes behov, elevenes evner til læring og til utvikling som ga læreplanen dens utforming. Lærernes oppgave var å lese i menneskenaturen og undervise i tråd med denne lesningen. En lærer som i den daglige undervisningen møter hver av sine elever med en spørrende respekt for nettopp dette individets egenart vil være medskaper i en etisk relasjon. Steinerskolens læreplaner og pedagogiske ideer anerkjenner nettopp betydningen av slike fine etiske tegn som kan utspille seg mellom lærer og elev. En lærer som virkelig ser sine elever vil kunne ane de muligheter som hver enkelt av dem bringer med seg og vil kunne stimulere til læring og utvikling.

Ved siden av ideen om lærerens åpne lesning av elevenes muligheter og en tilhørende individuelt tilpasset læring, rommer også steinerskolens læreplan en faglig, metodisk og innholdsmessig del av felles karakter. Elevene vil gjennom skolegangen møte en helhet av lærestoff. Det vil si at lærestoff og arbeidsmåter samlet sett dekker den kunnskapsarv og det ferdighetsspektrum som skolen har til oppgave å forvalte. Planen tilstreber en slik helhet på mange plan: Fra mytisk tid til kunnskapssamfunn, fra toving av ull til digitale ferdigheter, fra lokale kulturtradisjoner til global solidaritet og forståelse. Både faginnhold og arbeidsmåter tar utgangspunkt i det nære og kjente og beveger seg gjennom skoleårene mer og mer i retning av komplekse og mer abstrakte sammenhenger. Sett under ett formidles og bearbeides en kunnskapsmessig helhet i løpet av skoleårene.

Som et tredje prinsipp i læreplanen kommer at all læring er organisert med hensyn til utvikling. Sett i et større perspektiv knyttes læring og utvikling i steinerpedagogikken til tre utviklingstidsrom på syv år hver. Hver av syvårsperiodene er igjen differensiert slik at bestemte faglige temaer og læringsmåter tilordnes hvert klassetrinn. Fagene er progressivt organisert slik at de tydelig inviterer elevene til både læring og utvikling. Dette aspektet av læreplanen går ut over den enkelte elevs individuelle situasjon og kan oppfattes som en kvalitativ utviklingsreise, en form for dannelsesreise gjennom 13 skoleår.

Steinerskolens læreplan kan ikke forstås ut fra bare ett av disse aspektene alene; kun ut fra faginnhold og metoder, kun basert på ideer om pedagogisk utvikling, eller bare ut fra den lesende etiske relasjonen som oppstår i møtet mellom elever og lærere. Læreplanen er faglig og kunnskapsmessig orientert mot et helhetlig innhold som speiler så vel verdens realia som elevenes identitetsmessige erfaring av seg selv i møtet med fagene. Den bygger på en idé om utvikling som gjør at nye arbeidsmåter og nye aspekter av fagene dukker opp ettersom elevene blir eldre. Slik forutsetter planen en respekt for hvert enkelt barn og en intensjon om å skape undervisningen ut fra en etisk orientert lesning av de egenskaper og evner som elevene bringer med seg.

Nettopp ved å behandle disse tre læreplanaspektene som delvis uavhengige kan det oppstå fruktbare mellomrom, pedagogisk kreative intervaller, der en forutsigbar faglig læring kombineres med hensynet til alt det uforutsigbare og umålbare som også skjer på skolen hver dag. Planen respekterer således fortidens kulturarv, den forholder seg åpen og sensitivt til fremtiden og gir rom for en rik og kvalitativ utfoldelse av livet på skolen hver dag.

Kunnskap og etikk

Steinerpedagogikken har som ideal for skolegangen helhetlig sett at elevene skal ha bearbeidet de sentrale kunnskapsmotivene innenfor alle skolefag gjennom handlende erfaring, emosjonell opplevelse og tankemessig forståelse. Kunnskapsbegrepet i denne læreplanen inkluderer ferdigheter av praktisk, følelsesmessig, teoretisk og sosial karakter. Fagene blir derved utviklende arbeidsfelt for elevene. Målet er at kunnskaper og ferdigheter med tiden skal forme kompetanser rettet blant annet mot innovasjon og problemløsning. Dette fordrer et etisk syn på bruken av kunnskap i skolen. Kunnskap forstått som deltakelse i verden, som handlingskompetanse, innebærer at læreplanen må være etisk orientert i forhold til kunnskapens virksomme og dannende kvaliteter. Slik kobler steinerskolen kunnskapsmessig innhold til en etisk refleksjon over menneskelige handlinger sett ut fra den grunnleggende distinksjonen mellom godt og ondt. Kunnskapstilegnelse forstås som en etisk dannelsesprosess.

Sett i et globalt perspektiv er verden avhengig av kunnskap som fokuserer på helheten i samfunnet og i naturen; en kunnskap om konsekvensene av å endre eller påvirke kretsløp og prosesser. Likeledes trengs det dyp og inkluderende forståelse for verdens ulike kulturer og samfunnsformer. Et vesentlig etisk aspekt av skolens kunnskapsformidling gjelder den helhetlige forståelsesrammen som relaterer viten og ferdigheter til en større omkrets av fenomener. En etisk orientert dybdelæring er målet. Steinerpedagogikken står for bestemte verdivalg når det gjelder å skape en etisk kontekst til den kunnskapen elevene arbeider med på skolen. Undervisningen vil preges av en dyp respekt for naturens storhet og mangfold, og for de ulike kulturers egenart. Et element av ærefrykt kommer til uttrykk i steinerpedagogikkens omgang med kunnskap. Også evnen til kritisk refleksjon hører med i en etisk kunnskapsforståelse.

I et samfunn der kunnskapen kontinuerlig vokser, utvikles og endres bør skolen gi elevene et grunnlag for selvstendig tilegnelse, tolkning og forståelse av tilgjengelig informasjon, samt vekke deres interesse og lyst til å skape ny viten. I steinerpedagogikken er lærerne kontinuerlig utforskende for å skape gode undervisningsopplegg. Samtidig legges stor vekt på elevenes nysgjerrighet og trang til å undersøke. Slik blir skolen et arnested for individuelt og lokalt kunnskapsarbeid. Inkluderingen av kunstneriske og håndverksmessige arbeidsmåter bidrar også til å styrke skolens etiske orienterte dybdelæring. I disse aktivitetene erfares blant annet den motstand og korreksjon som følger av en konkretisering eller en praktisk utførelse. Likeledes vil valg av både materialer og uttrykk kunne knyttes til en verdimelessig orientering. På mange måter kan arbeidet med både kunst og håndverk innebære at det utvikles en praktisk så vel som etisk intelligens.

Steinerskolens læreplan inneholder en omfattende fagkrets, mens arbeidsmåten innenfor hvert faglig tema ofte vil være preget av konsentrasjon og fordypelse. Et slikt dybdeperspektiv bidrar til at hvert skoleår og hvert undervisningstema kan erfares av elevene som nytt og læringsmessig utfordrende. Å arbeide med en tematisk konsentrasjon betyr at undervisningen får en eksemplarisk karakter, samtidig som den gir elever og lærere tid til bearbeidelse og refleksjon. Prinsippet om fordypning og bevegelsen fra det nære og konkrete til globale eller mer abstrakte sammenhenger gjennom skoleårene danner til sammen et viktig didaktisk og etisk fundament for kunnskapstilegnelsen. Nedenfor følger noen eksempler på hvordan et etisk forhold til kunnskap og undervisning kan ivaretas i praksis.

Mange steinerskoler har knyttet kontakt med en gård hvor elevene får oppleve planter, dyr og mennesker i et levende landbruk. Hver årstid innbyr til ulike aktiviteter og erfaringer som vil bringe elevene i kontakt med førindustrielle livsrytmer og arbeidsoppgaver. Likeledes er det vanlig å anlegge en skolehage der elevene opplever å dyrke grønnsaker. Turer i skog og mark, på fjellet og fjorden hører med i en klasses erfaringsverden. Slik knyttes bånd til naturen og til de grunnleggende arbeidsoppgaver som henger sammen med ernæring og hushold.

Fortellerkunst som undervisningsform vil på mange plan betone sammenhenger i undervisningen. En fortelling har en rød tråd, en hendelseslinje som taler til elevenes egne erfaringer og individuelle opplevelser. Fortellingen skiller seg fra ren faktaorientert fremstilling ved at det er skapt en konkret, opplevbar ramme rundt innholdet som formidles. Når elevene de første skoleårene møter eventyr, legender og mytiske fortellinger fra ulike kulturer, er dette med på å danne en kunnskapsmessig klangbunn både for deres menneskelige utvikling og for en videre kunnskapstilegnelse de senere skoleårene. Fortellinger virker identitetsskapende nettopp fordi de kan være en inspirasjon til å forstå dypere aspekter ved natur, kultur og menneskelige forhold på en gjenkjennelig måte.

Høyere opp i klassene skifter læringen karakter i retning av forståelse og oppdagelse av sammenhenger i både natur- og samfunnsfagene. Eksempelvis kan konkrete skildringer av historiske hendelser og skikkelser følges opp med drøfting av ideene og samfunnsstrukturene som ligger bak. Likeledes inkluderes elevenes egen refleksjon når læreren gjennom sin undervisning stiller spørsmål på en slik måte at elevene selv kommer frem til prinsippet bak for eksempel James Watts oppfinnelse av den anvendbare dampmaskin-teknologien. I sammenheng med dette vil de naturfaglige, personlig biografiske og de samfunnsmessige konsekvensene av Watts epokegjørende arbeid bli drøftet. Kanskje velger klassen å sette opp et skuespill av Oskar Braaten hvor arbeidernes kår i denne historiske perioden gis et kunstnerisk uttrykk.

I et etisk kunnskapsperspektiv blir skolens utfordring å legge til rette for at elevene kan erfare sammenhenger, tyde overordnede perspektiver og tenke innovativt. Et reservoar av grunnleggende viten er et godt utgangspunkt, men kunnskapene vil ikke oppleves som aktuelle og livsnære dersom de ikke har forankring både i en personlig opplevelse av sammenheng og i en handlingskompetanse. Kunnskapens rolle i steinerskolen vil være en del av en større bestrebelse som handler om å hjelpe elevene å finne seg til rette i verden, men også å gi dem innsikt og mot til å forandre den. Virkelige kunnskaper innebærer selvinnsikt og saksinnsikt forent med evnen til etisk orientert handling.

Kunst og kunstnerisk undervisning

Kunst og kunstnerisk virksomhet gjennomtrenger de fleste aspekter av steinerskolens praksis. Ideelt sett gjelder dette undervisningen i alle fag, skolens arkitektoniske utforming, lærernes utdanning, skolens møtekultur og sosiale samværsformer.

I steinerpedagogikken eksisterer det et slektskap mellom ideen om en oppdragelse til frihet og skolens praktisering av kunstnerisk virksomhet. På en tilsvarende måte som frihet og ansvar henger sammen, vil kunstneriske uttrykksformer realiseres i møtet med ulike rammebetingelser og begrensninger. I steinerskolen utgjør læreplanenes faglige innhold en ramme for bruken av kunst i undervisningen. Det faglige utgjør materialet for den kunstneriske bearbeidelsen. Kunsten åpner for øvelse, tverrfaglighet, anskueliggjøring og vekking av kreative evner i sammenheng med faglig kunnskap. Derfor står faglig læring og kunstneriske arbeidsmåter i steinerskolen i et gjensidig utviklende forhold. Kunst tilskrives en rik egenverdi i steinerpedagogikken, men forstås samtidig som instrument og medhjelper til faglig bearbeidelse og fordypelse, til opplevelse, forståelse og kunnskap. Gjennom kunstnerisk arbeid med fagene legges grunnen for en dybdelæring der begreper fra undervisningen kan være dynamiske, utviklingsorienterte og sees i et nettverk av relasjoner.

På steinerskolen vil undervisningen på den ene siden være kunstnerisk utformet fra lærerens side, på den andre siden vil elevenes læring gjennomgående ledsages av kunstnerisk inspirerte bearbeidelsesformer. Slik forfekter steinerskolen et prinsipp om at både undervisning og læring styrkes gjennom integrasjonen av kunstneriske arbeidsformer. Det ligger i kunstens natur at dens uttrykk kan varieres og tilpasses til ulike læringssituasjoner og -behov. En kunstnerisk utformet

undervisning vil kunne forbinde allmenne faglige temaer med en individuelt utformet dramaturgi eller koloritt. Derved konkretiseres undervisningsinnholdet, og lærerens faglige engasjement og begeistring vil kunne synliggjøres. Tilsvarende gis elevene muligheter til å gjøre en rekke egne valg når undervisningstemaet skal bearbeides. Overalt hvor det kunstneriske er integrert i skolens pedagogiske virksomhet, skapes det frihetsrom der elever og lærere kan øve kreative ferdigheter og faglig fordypning.

Følger man en klasses undervisning gjennom en skoledag, vil man se hvordan kunstneriske øvelser og en estetisk bevissthet kommer til syne på en rekke ulike måter. I småklassene begynner dagen oftest med aktiviteter som sang, fløytespill, bevegelse, resitasjon og kanskje en eller flere sosiale leker. Deretter samtaler gjerne lærer og elever omkring temaer fra undervisningen. Målet er å utvikle en både respektfull og kreativ samtalekultur. Etter samtalen kommer tiden for elevenes eget arbeid. Ofte skjer bearbeidelsen i form av at elevene skriver, tegner og formgir egne arbeidsbøker der en individuelt bearbeidet gjengivelse av fagtemaet nedfelles. I tillegg til arbeidsboken brukes det i steinerskolene en rekke andre bearbeidelsesformer der kunstneriske, håndverksmessige og teoretiske elementer integreres. En slik skoletime avsluttes gjerne ved at læreren gjennomgår nytt stoff. Avhengig av fag og klassetrinn benytter læreren ulike kunstnerisk inspirerte arbeidsmåter. Det kan være fortellerkunst som gjennom visualisering og dramatisering fremstiller historisk stoff. Det kan være estetisk tilrettelagte eksperimenter i fysikk eller kjemi, bevegelsesøvelser knyttet til matematikk, eller tegning og modellering i biologi, for å nevne noen muligheter. Senere på dagen vil elevene på tilsvarende måte møte en estetisk preget pedagogikk i fremmedspråk, norsk og matematikk. Felles for steinerskolens undervisningskunst er dens rike bruk av variasjon og rytmisk inndeling i undervisningen. Samtale og refleksjon i plenum veksler med stille individuelt arbeid og med et rikt repertoar av kroppslig bevegelse. Slik rytmisk variasjon motvirker kognitiv ensidighet, skjerper oppmerksomheten og bidrar til en sunn skolehverdag.

I tillegg til at undervisningen i teoretiske fag er kunstnerisk bearbeidet, kommer selve de estetiske og håndverksmessige fagene, som gis stor plass i steinerskolens læreplan både i grunnskolen og i videregående skole. Avhengig av klassetrinn vil elevene flere timer ukentlig arbeide med fag som musikk, eurytmi, drama, maling, tegning, modellering og en rekke håndverksfag. I disse fagene legges det vekt på teknikk og håndverksmessig øvelse ved siden av det estetiske uttrykket. På en tilsvarende måte som teorifagene inneholder kunstneriske arbeidsformer, forsøkes det i kunst- og håndverksfagene å innarbeide metodiske, tekniske, historiske og andre teoretiske elementer ut fra ideen om at teori og praksis hører sammen.

Ut over kunstfagene og kunstneriske arbeidsmåter i undervisningen spiller kunsten også en fremtredende rolle i forhold til skolens og skoleomgivelsens utforming. En rekke av landets steinerskoler har oppført skolebygg der arkitekturen preges av formriksom og frodig fargebruk samtidig som bygningene skal være bærekraftige og funksjonelle.

Arbeidsboken, elevenes egenaktivitet og faglige bearbeidelse

Lærestoff og skoleaktiviteter er for en stor del formidlet og ledet av læreren. Lærerens sentrale rolle i steinerpedagogikken kombineres med at elevene gis tid og rike utfordringer til egen faglig bearbeidelse og samarbeid med medelever. Undervisningen skal også la elevene legge frem faglig innhold for klassen. Slike presentasjoner er basert på elevenes egen kunnskapsinnhenting, utforskning og erfaringer og knyttes til aktuelle temaer fra læreplanen.

Elevenes faglige bearbeidelse skjer gjennomgående neste skoledag etter at et faglig innhold er presentert i undervisningen. Både elever og lærere sover bokstavelig talt på temaet før det tas opp i felles samtale og videre individuell bearbeidelse og fortolkning. I samtale og kommunikasjon med elevene legger lærerne vekt på at alle elever skal få en respektfull oppmerksomhet og respons på sine ytringer. Et levende og dynamisk samtaleklima kan bidra til å styrke klassens utforskertrang,

opdagelsesglede og kritiske refleksjon. Elevenes muntlige aktivitet bidrar til at nye perspektiver dukker opp, til at undervisningen oppleves som mer aktuell og til å styrke klassens demokratiske omgangsformer. Her er det viktig at lærerne er lydhøre for de mulighetene som ligger i elevenes innspill, og at de pleier kunsten å stille åpne og refleksjonsskapende spørsmål. En god lærer kan vente og tåler stillhet. Etter samtalen kommer ofte elevenes individuelle arbeid med fagstoffet.

En mye brukt bearbeidelsesform er at elevene lager egne arbeidsbøker i sentrale teoretiske fag som norsk, matematikk, samfunnsfag og naturfag. Arbeidsbøkene inneholder vanligvis både en gjengivelse og en bearbeidelse av kjernestoffet fra den aktuelle undervisningen. De første skoleårene brukes boken til øving av bokstaver, tall og formtegning i tillegg til at elevene tegner fra innholdet i lærerens fortellinger. I sammenheng med den første skrive- og leseopplæringen skriver elevene enkle setninger hentet fra fortellerstoffet. Det gis rom for og hjelp til elevenes individuelle og felles tekstsaking fra 2.klasse av, og arbeidsbøkene vil inneholde både avskrifter, diktater og egenproduserte tekster i ulike sjangrer.

Selvstendig kunnskapsinnhenting og friere tematisk bearbeidelse tiltar med stigende alder. Fra 6.-7.klasse forfatter elevene gjennomgående selvstendige tekster og referater knyttet til undervisningen. Elevenes kunnskapsinnhenting og faglige bearbeidelse bygger etterhvert på skriftlige og digitale kilder i tillegg til lærerens fremstilling. Arbeidsboken gis en bevisst estetisk utforming både med hensyn til språk og visuelle kvaliteter. Dette gir rom for en kontinuerlig øvelse av norsk, skriftforming og ulike illustrasjonsteknikker. På denne måten blir skriftspråk og formidlingsevne kontinuerlig øvet på en tverrfaglig basis. Digital teknologi integreres i ulike former for faglig bearbeidelse. Derved blir kildekritikk og bevisst omgang med kriterier for troverdighet etter hvert en sentral del av den faglige bearbeidelsen og kunnskapsinnhenting.

Ved siden av arbeidsboken benyttes det en rekke andre former for faglig bearbeidelse i steinerskolen. Det kan være alt fra tegning, maling og modellering, at elevene skriver egen poesi og prosa eller at klassen for eksempel modellerer deler av skjelettet i anatomen. Andre vanlige bearbeidelsesformer er særoppgaver, bruk av oppgavesamlinger i matematikk og språkfag til større prosjekter der elevene enkeltvis eller i grupper bearbeider og presenterer et tema ved bruk av forskjellige presentasjonsteknikker. I enkelte fag kan læreverk anvendes i tillegg til annen faglitteratur og innholdet i den egenskrevne arbeidsboken. Elevenes egen faglige bearbeidelse skjer hver dag på skolen, og eventuelt i form av hjemmearbeid.

På videregående trinn forventes det en stadig større faglig fordypning samtidig som elevene i større og større grad forventes å ta ansvar for egen læring. Dette kulminerer i 2. og 3. videregående klasse når de gjennomfører et individuelt fordypningsprosjekt, enten som tematisk fritt valgt årsoppgave eller som prosjektoppgave knyttet til et spesifikt fagområde. Under faglig veiledning føres elevene inn i en utprøvende og forskende prosess som krever selvstendighet i valg av tema, arbeidsmetodikk og presentasjonsform. Et slikt omfattende fordypningsprosjekt viser ut over det øvrige skolearbeidet, og kan fungere som en forberedelse til videre studier. Oppgavetemaet bearbeides som regel både skriftlig og praktisk-kunstnerisk og avrundes ofte med en muntlig presentasjon for et større publikum.

Digitale ferdigheter og kunnskaper

Den digitale teknologien har i løpet av få år forandret verden. Aldri før har en teknologisk revolusjon vært så gjennomgripende og berørt mennesker og natur på en slik kompleks og omfattende måte. Digital teknologi kjennetegnes ved at den på den ene siden er usynlig tilstede i organiseringen av nesten alle samfunnets funksjoner. På den andre siden inntar digitale medier en sentral og synlig plass i yrkesliv, utdanning og fritid. Teknologien er umerkelig ved at liv og arbeid gjøres enklere, den kommer i fokus ved å være et uunnværlig verktøy i produksjon, kommunikasjon og underholdning. På kort tid har den digitale teknologiens allestedsnærværelse

åpnet for helt nye aktivitetsformer. En gjennomgripende interaksjon mellom mennesker og maskiner er blitt mulig. Det har oppstått en digital kultur der tekst, tall, bilde og lyd kan anvendes, kombineres og kommuniseres med en stor grad av frihet.

For skolen innebærer dette utfordringer på mange plan. Steinerpedagogikken med sin likeverdige vektlegging av barnets og samfunnets perspektiv vil på den ene siden betone at digitale medier har en selvfølgelig plass i skolen, legitimert gjennom denne teknologiens sentrale posisjon i samfunnet. På den andre siden er det nødvendig å reflektere over hvilke konsekvenser bruken av digitale medier har for barn og unges helse, utvikling, læring, kommunikasjon og kultur. En slik refleksjon vil søke å gi et nyansert og dynamisk bilde av den digitale teknologiens rolle i steinerpedagogikken. Bruken av digital teknologi gjøres til et tverrfaglig tema i undervisninger der blant annet helse, demokrati, falske nyheter, påvirkning og aksjonisme tas opp. Kildekritisk kunnskap bygges systematisk opp gjennom skoleløpet. Den dominerende rollen digitale medier etter hvert har fått krever bevisste valg av skolen i forhold til regulering av mengde og type digital aktivitet i skoletiden.

Steinerskolens allmenndannende karakter innebærer i denne sammenhengen at den digitale teknologiens plass i læreplanen må ses i relasjon til hele skoleløpet og til pedagogikkens utviklingsdidaktiske retningslinjer. Digitale mediers plass i skolen vil måtte relateres til elevenes utviklings- og læringsmuligheter og innordnes i et tverrfaglig perspektiv. Prinsipielt kan det sies at de synlige aspektene av den digitale teknologien i løpet av skoletiden skal kunne beherskes på en selvstendig, funksjonell og bevisst måte. De usynlige aspektene av teknologien gjøres likeledes til tema ved at elevene gradvis utvikler forståelse og kritiske ferdigheter i forhold til tilstedeværelsen av digital teknologi.

I steinerpedagogikken vil digital teknologi relateres til:

- *håndverk*: konkrete brukerferdigheter
- *kunst*: evnen til å uttrykke seg digitalt, estetiske uttrykksformer og virkemidler
- *kommunikasjon*: sosiale medier, bruk av læringsplattform
- *teoretisk kunnskap*: forståelse for teknologiens hard- og software, evnen til å innhente og bruke digitalt formidlet informasjon
- *læring gjennom digitale læringsverktøy*
- *kritisk refleksjon og handlingskompetanse*: nettvett, bedømmelse av teknologiens virkninger og evnen til aktiv, reflektert deltagelse, personvern, algoritmer og kildekritiske ferdigheter
- *kompensasjon*: forsterkning av bevegelse, sansning, nærhet til mennesker og natur; mer fokus på ikke-teknologisk-medierte erfaringer

Steinerpedagogikken anser de første skoleårenes prinsipper om læring gjennom konkrete fysiske erfaringer, gjennom bevegelse, rikt sammensatte sanseerfaringer som en vesentlig forberedelse til videreutviklingen av den digitale kompetansen. Gjennom øvelsene i levende og akustisk klingende språk og musikk, gjennom materielle og fysiske kunst- eller håndverksuttrykk skolerer og utvikles nettopp de grunnferdigheter som senere kan tas i bruk med digitale redskaper. Lærerens nærhet som en ansvarlig, deltakende og formidlende voksen åpner opp for en engasjert og situasjonstilpasset læring de første skoleårene. I det menneskelige fellesskapet blant barn og voksne på skolen skjer det hver dag noe uventet på godt og ondt. De konkrete livserfaringene som vokser ut av skolelivets nødvendige mellommenneskelige improvisasjoner skaper et etisk fundament for de friere interaksjonsformer som er mulige innenfor digitale kultur- og kommunikasjonsformer.

I barnehagen og de første skoleårene spiller derfor den konkrete bruken av digital teknologi en svært liten rolle i steinerpedagogikken. I denne tiden legges det vekt på konkrete læringsformer,

samvær og sanse- og bevegelsesmessig utfoldelse som nettopp ikke skal være teknologisk formidlet. Dette er begrunnet i steinerpedagogikkens syn på kunnskap, læring og på menneskets utvikling. På de lavere klassetrinnene legges grunnlaget for en digital kompetanse gjennom utviklingen av samhandlende og kroppsnære grunnferdigheter samt erfaringer med papirbaserte bilder og tekster. Med utgangspunkt i det nære og konkrete utvides etter hvert læringen til å inkludere abstrakte kunnskaper og digitalt medierte arbeidsmåter. En slik betoning av de ikke-medierte erfaringene fortsetter opp gjennom hele skolegangen, mens den digitale kompetansen etterhvert utvikles parallelt med dette.

På mellomtrinnet arbeider elevene med grunnleggende former for digital teknologi. Det legges vekt på å utvikle brukerferdigheter i tekst- og bildebehandling og kommunikasjon via sosiale medier, e-post og internett. De redskaps- og håndverksmessige sidene ved teknologien betones, samtidig som grunnprinsippene for nettvett, personvern og digital etikk gjøres til tema. Her søkes det hele tiden en balanse mellom å bygge på det elevene allerede mestrer og å finne frem til temaer og læringsinnhold som kan utfordre dem.

Ungdomstrinnet innebærer at den forståelsesmessige komponenten av digital teknologi kommer mer i forgrunnen. Hvordan er en datamaskin satt sammen? Hvilke komponenter inneholder den og hvordan fungerer disse? Hvilke typer programvare finnes og hvordan distribueres og brukes disse? Hvordan fungerer internett? I steinerpedagogikken inntar denne typen kunnskap en viktig plass fordi den bidrar til en selvstendigjøring og en mulighet for aktiv skaping og deltakelse fra elevenes side.

Elevene dyktiggjør seg videre i bruken av teknologien og integrerer den i sin bearbeidelse av undervisningen i ulike former for digitale arbeidsbøker og kunstneriske uttrykk. Utviklingen av en digital kulturforståelse knyttes til mer omfattende etiske og kildekritiske betraktninger, samtidig som elevene i prosjektarbeid vil kunne erfare både fordeler og ulemper med å arbeide i digitale fellesskap. Elevene gjøres kjent med hvordan de selv kan bidra til utviklingen av både kommersiell og open-source-programvare.

På videregående trinn integreres de digitale verktøyene mer og mer i elevenes arbeids- og uttrykksformer. Ved siden av å forsterke brukerferdigheten og den teknologiske forståelsen, kommer refleksjoner og oppgaver knyttet til muligheter og utfordringer ved digitale medier. Politiske, miljømessige, kunstneriske og akademiske problemstillinger knyttet til digital teknologisk utvikling og teknologibruk tas opp. Digital teknologi kan på dette trinnet integreres i de fleste skolefag, enten som redskap til kommunikasjon, fremstilling og kunnskapsinnhenting, eller som tema for faglig bearbeidelse.

Periodeundervisning – skoledagens oppbygging

På steinerskolen gis undervisningen i norsk, matematikk, samfunnsfag og naturfag i perioder med en varighet på 2 - 5 uker. Skoledagen begynner med en dobbelttime som varer fra 90 - 120 minutter, og i dette tidsrommet foregår periodeundervisningen. I flere uker beskjefter klassen seg hver dag med et bestemt tema, noe som inviterer til faglig fordypning både for elever og lærere. Denne arbeidsformen byr på gode muligheter for prosjekter, gruppearbeid og tverrfaglige innslag. Periodenes prosjektkarakter gir også rom for selvstendig forskende virksomhet hos elevene.

Etter dobbelttiden kommer de ulike fagtimene. Fag som krever jevnlig øvelse og som sikter mot opparbeidelse av ferdigheter, undervises i faste uketimer gjennom hele året. Enkelte fag som norsk og matematikk vil både gis i uketimer og som periodeundervisning. Skolene tilstreber å legge timeplanen slik at norsk, fremmedspråk, matematikk og enkelte av kunstfagene kommer midt på dagen, mens fagtimene i gymnastikk og håndverk legges til sist. Denne inndelingen bygger på ideen om en tredeling av skoledagen der undervisningen begynner med teoretiske fag, fortsetter

med fag som betoner en gjentakende ferdighetsøvelse og avslutter med fag der bevegelse og viljesaktivitet er fremtredende. Dette gir en mulighet for at teorifagene bevisst og ubevisst blir bearbeidet gjennom de andre fagområdene som ligger senere på dagen. Skoledagen gis samtidig en konsentrasjons- og trivselsfremmende rytmisk variasjon.

Vurderingskultur

De vurderingsformer som benyttes i steinerskolen er en integrert del av pedagogikken og samsvarer med prinsippene om vurdering for læring¹. Formålet med vurderingen er å stimulere til læring og anspore elevene til økende innsikt i egen utvikling og understøtte dem i troen på egne evner og muligheter. Vurderingen skal også gi informasjon om elevenes læring sett i forhold til læreplanens mål. Tilbakemeldingene til elever og foresatte skal sikre åpenhet og forutsigbarhet og bidra til et godt samarbeid mellom alle parter. For lærerne er vurderingen et instrument til å forbedre og utvikle undervisningen og tilpasse den til elevenes behov og læringsmuligheter.

Det legges hele tiden vekt på en god og utviklende dialog mellom lærer og elev, der en felles oppfatning av vurderingens innhold og mulige forbedringstiltak er målet. Ideen om en oppdragelse til frihet henger sammen med elevenes utvikling av selvinnsett på mange plan; faglig, personlig, sosialt og praktisk. Den egne frie vurderingsevnen handler om å bevisstgjøre begrunnelser for egne valg, om å kjenne sine muligheter og begrensninger. Ulike former for egenvurdering og gjensidig vurdering der elevene gir tilbakemelding til hverandre kan integreres i undervisningen allerede fra de første skoleårene. Steinerskolen er karakterfri bortsett fra sluttvurderingen på hvert trinn i videregående der også tallkarakterer benyttes.

Vurderingen angår alle undervisnings faser; fra forberedelse, via gjennomføring, til tilbakeblikk på hva som er gjort eller skapt. I steinerpedagogikken er interessen for selve faget den viktigste drivkraften til læring. Undervisningens innhold og arbeidsmåter søker å være motiverende i seg. Inspirerende og realistiske forventninger om hva som skal utføres og læres gir kriterier og grunnlag for å vurdere både underveis og i etterkant. Veiledning, innspill, oppmuntring og gode spørsmål blir viktige elementer i underveivurderingen. Etterpå kan elever og lærere anerkjenne, undres og reflektere over det som er utført. Hvilke perspektiver og erkjennelsesmuligheter ligger i selve faget? Hvordan går veien videre, hva kan forbedres og hva var helt fint som det ble gjort? Var forventningene realistiske, fungerte kriteriene, ble målene nådd? Konstruktive og anerkjennende tilbakemeldinger skaper glede, virker inspirerende og bygger selvtillit og mestringfølelse. Skolen skal også være et sted hvor elevene kan lære av sine feil i trygge omgivelser.

Alderstilpasset vurdering

I tråd med steinerpedagogikkens utviklingstanke antar vurdering og tilbakemelding stadig nye former tilpasset elevenes modningsnivå og selvinnsett. Vurderingen følger steinerpedagogikkens syn på utvikling slik det er fremstilt i denne planen. Se særskilt delen om [Tenkningens utvikling i lys av læreplanen](#).

I de fire første skoleårene legger undervisningen vekt på å etablere en kultur for felles anerkjennelse, undring og refleksjon over hva klassen som helhet og hva enkeltelever har skapt eller arbeidet med. Det dreier seg om å sette ord på kvaliteter ved bilder, fremføringer, tekster eller gjenstander. Fokus er på opplevelser av godt, vakkert og sannferdig. Læreren intenderer hele

¹ Vurdering i steinerskolen forholder seg til forskrift i friskoleloven og formålene i opplæringslovens kapittel 1. Veiledning til lærerne (i grunnskolen) ligger på steinerskolens nettsider, steinerskolen.no, i dokumentene:

- Grunnlagsdokument for vurdering i steinerskolene, grunnskolen
- Retningslinjer for fastsettelse av halvårsvurdering og avgangsvitnemål for 10. klasse.

tiden å gi ærlige og konstruktive tilbakemeldinger. Innspill og oppmuntring til videre arbeid kan gis med sympati og glimt i øyet. For elevene disse årene gjelder det å utvikle en kultur og en sans for hvordan vurdering kan inngå som en fruktbar og naturlig del av å skape noe eller møte verdens fenomener. Læreren søker å gi relevante og åpne oppgaver der det er mulig å velge flere løsninger, men likevel med tydelige og forutsigbare mål. Slik vil elevenes ulike bidrag kunne inspirere til en kultur for vurderende generøsitet og mangfold. Individuell vurdering for å korrigere eget arbeid eller å nå bestemte mål inkluderes etter hvert i vurderingskulturen, men spiller en mindre rolle de første årene. Fordi undervisningen disse årene i stor grad vil inspirere til læring via etterligning og elevenes indre billeddannelse når læreren forteller, utgjør lærerens selvutvikling av egen undervisning en svært viktig komponent. Når læreren ser undervisningen speilet i elevenes aktiviteter, handler det om å legge til rette for god trivsel, læring og utvikling gjennom å tilpasse undervisningens innhold og arbeidsmåter.

På mellomtrinnet, fra 5. til 7. klasse, blir både kriterier og vurdering tydeligere orientert mot undervisningens faglige innhold. Elevene skal beherske stadig nye kunnskaper og ferdigheter der vurderingen skal vekke innsikt i hva som mestres og hva som fortsatt gjenstår å lære. Fra lærerens side må oppgavestilling og forventninger være klare slik at vurderingen vil oppleves som transparent, forutsigbar og forståelig for elevene. Det legges vekt på at elevene utvikler en rikere forståelse for læringens kumulative karakter der nye kunnskaper bygger videre på tidligere læring. Vurderingen disse årene skal slik hjelpe elevene til å se egne og andres arbeid i et perspektiv av progresjon. Den skal bygge på gleden ved å allerede besitte et fundament av kunnskaper og ferdigheter som år for år kan utvides og differensieres. Slik kan vurderingen orienteres mot erobringen av nye ferdigheter, mot oppdagelsen av nye kunnskapsmessige sammenhenger.

Denne orienteringen mot faglig innhold og progresjon forsterkes på ungdomstrinnet og i videregående skole. I tillegg involveres elevene i stadig sterkere grad med å formulere egne kriterier og utføre egen vurderende refleksjon. Undervisningens fenomenorienterte karakter åpner for at vurderingen kan få en mer tolkende og åpen karakter disse årene. Når flere ulike forståelser og fremstillingsmåter kan knyttes til samme fagstoff, trenger vurderingen å være refleksiv og fleksibel i sin begrunnelse. Jo åpnere en oppgave er gitt, jo større grad av skjønn og fortolkningsfrihet vil måtte prege vurderingen. Vurderingskvalitetene fra tidligere skoleår ivaretas slik at estetiske, etiske og faktaorienterte bedømmelser kan integreres i en helhet eller betraktes hver for seg. Sluttvurderingen etter 10. klasse skal være transparent, presis og begrunnbar slik at elevene kjenner seg igjen i formuleringene. Det samme gjelder tallkarakterene gjennom hele videregående. Målet er at elevene nå skal vite hvor de står og kjenne sine sterke og svake sider i forhold til egen utvikling og til læringens mål og kriterier.

Oversikt over vurderingens innhold og struktur

- En vedvarende dialog om skolearbeidet finner sted mellom elever og lærere.
- En individuell samtale avholdes minst én gang i halvåret mellom elever og kontaktlærer, eventuelt faglærer.
- Foreldremøter arrangeres minst én gang i året der foresatte blant annet informeres om arbeidet i klassen, innholdet i undervisningen og foreldrenes rolle og medvirkning.
- Minst to årlige samtaler avholdes mellom foresatte og kontaktlærer der temaet er elevens læring, kompetanseutvikling og væremåter på skolen.
- En faglig halvårsvurdering skal gis gjennom hele skoleløpet. Halvårsvurderingen informerer om elevenes læring i forhold til kompetansemålene i læreplanen og skal samtidig gi veiledning i hvordan elevene kan forbedre sitt skolearbeid. Den kan gis sammen med elevsamtalen.
- Vurdering av orden og oppførsel tas med i halvårsvurderingen gjennom hele skoleløpet.

- Fra åttende klasse skal halvårsvurderingene være skriftlige og fravær føres på årsvurderingen.
- Sluttvurdering i form av et vitnemål gis etter fullført grunnskole og videregående opplæring. Etter endt grunnskole utformes et tekstbasert vitnemål, og etter videregående skole gis tallkarakterer, eventuelt i tillegg til en skriftlig sluttvurdering.
- Skolen skal ha et forsvarlig system der vurderingsarbeidet dokumenteres.

Læreren

Lærerens arbeid spenner fra å utvise den pedagogiske takt som kreves for å vinne tillit hos barn og unge, til kreativ undervisningsformidling, selvstendig læreplanarbeid og skoleforvaltning. På den ene siden er læreren i steinerpedagogikken barnets følgesvenn og nærmeste forbundsfelle, på den andre siden er hun eller han en representant for samfunnet i møtet med barna og deres foresatte. Steinerpedagogikken legger svært stor vekt på å skape en fruktbar og tillitsfull relasjon mellom elevene og deres lærere. Elevenes læring og utvikling stimuleres når de respekterer sine lærere og har tillit til lærerens formidlingsevne, dømmekraft og klasseledelse. Å pleie og utvikle relasjonen mellom lærere og elever utgjør en grunnsøyle i steinerpedagogikken. Idealet er at læreren kan være en god autoritet i ordets beste forstand. En fruktbar dialog og gjensidig respekt mellom skole og hjem er likeledes med på å understøtte elevenes trivsel, læring og utvikling. Ofte vil en gruppe elever ha den samme klasselæreren gjennom mange skoleår. Lærerens dype kjennskap både til hver og en av elevene og til klassens faglige utvikling muliggjør nyanserte former for dybdelæring og tilpasset opplæring.

Mye av undervisningen på steinerskolen er lærerledet og har en formidlende karakter. Dette stiller læreren overfor daglige utfordringer med å utforme en levende, motiverende og kunnskapsformidlende undervisning. Bruken av fortellerkunst og idealet om en kunstnerisk utformet undervisning gir læreren bestemte utfordringer når det gjelder kombinasjonen av godt faglig nivå, engasjerende fremstillingsevne og tverrfaglig kompetanse. Likeledes vil læreren måtte utvikle en nyansert og forståelsesfull lytting og oppmerksomhet rettet mot elevenes ytringer og initiativer. Anerkjennende respons og respektfull interaksjon fra lærerens side er vesentlig for elevenes læring og utvikling. Undervisningen skal legge opp til et bredt spekter av egenaktivitet for elevene, der læreren gir åpne spørsmål og oppgaver, følger opp elevenes impulser og lar elevenes interesser og synspunkter være med på å forme skolearbeidet. En lærer ved steinerskolen vil derfor behøve å være i kontinuerlig utvikling når det gjelder å utvide sin faglige horisont, sine evner til formidling, oppmerksomhet og til ivaretagelsen av sine sosiale forpliktelser. Lærerens engasjement i egen utvikling står i relasjon til hans eller hennes arbeid med å bistå barn og unge på deres utviklingsvei.

Læreren er del av et profesjonsfelleskap. Sammen med skolens ledelse, foresatte og elever er lærerne engasjert i en fortløpende utvikling av skolens pedagogikk. Gjennom å pleie et fellesskap som holdes faglig oppdatert, som driver gjensidig refleksjon og utviklingsarbeid, kan lærerne bidra til bedre trivsel, læring og verdiorientering ved sin skole. Grunnet i forskning og erfaringsbasert kunnskap vil lærerne måtte utøve skjønn i sitt daglige pedagogiske virke. En fruktbar dialog mellom lærerne og de andre aktørene ved skolen kan bidra til å forene, innsikt og skjønn, intuisjon og forskningsbasering i undervisningen.

Utviklingsmotiver i steinerpedagogikken

Syvårsperioder

I steinerpedagogikken knyttes bestemte utviklingsmotiver til livets første tre syvårsperioder. Pedagogikken i den første syvårsperioden er primært orientert mot viljesaktiviteter og mot kroppens konstitusjonelle modning. For barnehagen og elevene i første klasse legges det vekt på at læring best skjer gjennom etterligning, interaksjon og lek knyttet til et stort spekter av sansende og bevegelsesmessige erfaringer.

I andre syvårsperiode vil elevene tiltales og stimuleres til læring basert på en god og tillitsfull relasjon til sine lærere. I første del av perioden er undervisningen rettet mot elevenes opplevelsesmessige og billedskapende evner gjennom øvende og kunstnerisk pregede arbeidsmåter. Senere legges det mer og mer vekt på en tenkende forståelse.

I den tredje syvårsperioden orienteres undervisningen primært mot elevenes egen tenkning, dømmekraft og mot ungdommenes nye muligheter for etisk engasjement ved at de utvikler individuelle ansvarlige og kjærlighetsfulle relasjoner til verden.

I læreplanen er inndelingen i syvårsperioder differensiert slik at hvert skoleår gis en egen tematisk profil. Noen skoleår vil være sterkere preget av nye erfaringer og faglige innslag, mens andre har mer karakter av bearbeidelse, øvelse og fordypelse av allerede kjente temaer.

Steinerpedagogikken fremhever bestemte alderstrinn der helt nye utfordringer for elevene settes i fokus for undervisningen. Disse nye innslagene faller sammen med en tredeling av syvårsperiodene, slik at viktige nye temaer og arbeidsmåter innføres når elevene er omkring 7 år, ved 9/10-årsalderen, ved ca. 12 år, rundt 14 år og ved 16/17 år.

Etter syvårsalderen med skolens introduksjon av skriving, lesing og regning samt bearbeidelse av fortellinger, kommer tre skoleår hvor disse ferdighetene i hovedsak pleies og videreutvikles. Det legges vekt på øvelse og opparbeidelse av sikkerhet i forhold til læringen. I slutten av 4. klasse og i 5. klasse gis undervisningen et kvalitativt nytt preg; grammatikken innføres, og naturfaglige temaer som zoologi og geografi får en bredere plass og en ny karakter. Elevenes evne til selvforståelse og til mer abstrakt refleksjon gis tydelige utfordringer i denne alderen. For 12-åringen bærer læreplanen preg av et liknende skritt i retning av mer selvstendighet i tenkingen og en sterkere øvelse av dømmekraften. Undervisningen i blant annet fysikk og geologi introduserer nye læringsmåter og en ny type tenkende forståelse. 14-årsalderen innebærer at skolen igjen introduserer viktige og nye elementer i undervisningen som blant annet fokuserer på en bredere forståelse for kulturelle, demokratiske og etiske perspektiver i historie- og samfunnsfagene. Likeledes vil overgangen fra 1. til 2. videregående klasse medføre nye erkjennelsesmessige utfordringer for elevene. Som et av mange mulige eksempler kan nevnes fortellingen om Parsifal som grunnlag for 17-åringenes refleksjoner over det individuelle ansvar som påligger hvert enkelt menneske i forhold til handlinger og livsvalg.

Ved en slik rytmisk inndeling av skoleårene gis elevene rom og tid både til modning og opparbeidelse av trygghet i forhold til skolefagene. De markante nye innslagene gjør at skolegangen kan oppleves som fornyet, som aktuell og annerledes. For elevene betyr dette at egen utvikling vil kunne erfares og verdsettes, samtidig som nødvendig faglig sikkerhet etableres. I tabellen nedenfor er noen hovedtrekk av steinerpedagogikkens utviklingsidé skissert. Ved den konkrete utformingen av pedagogikken skjer det naturligvis en kontinuerlig utvikling innenfor hver av syvårsperiodene, slik at for eksempel læringen ut fra egen dømmekraft gradvis tiltales mer og mer lenge før 14-årsalderen.

Stikkordsmessig oversikt over syvårsperiodene i steinerpedagogikken

0 – 7 år	7 – 14 år	14 – 21 år
Læring gjennom etterligning	Læring via lærerens fremstilling	Læring ut fra egen dømmekraft
Sansning, lek	Indre bilder, opplevelse, øvelse	Kjærlighet til verden, forståelse
Viljesaktivitet	Følelse	Tenkning
Legemets fysisk-organiske utvikling	De rytmiske livsprosessene: eterlegemet	Kommunikasjon, relasjon: astrallegemet

Individuelle og sosiale utviklingsmotiv

Steinerskolens pedagogikk er grunnlagt på en spirituell utviklingsidé, i den forstand at skolen har menneskets helhetlige utviklingsbehov som motiv for sitt arbeid. Sett i et slikt perspektiv vil ikke nødvendigvis en begavelse på et bestemt område eller en spesifikk læringsvanskelighet være til hinder for at en elev i hovedsak følger klassens faglige utviklingsvei. Steinerpedagogikken søker å hjelpe og utfordre den enkelte elev i forhold til dennes behov og evner. En helhetlig vurdering av hver elevs situasjon vil også ta hensyn til verdien av å lære i et fellesskap og til verdien av å gi eller motta hjelp der det trengs.

Studerer man det kognitive utviklingsnivået i en klasse på barnetrinnet, vil man kunne se stor spredning. Det kan være flere års forskjell i ferdighetsnivået innenfor enkelte fagområder. Men elever med svært ulik faglig legning kan med begeistring og utbytte fordype seg i en engasjerende undervisning der levende fortelling, kunst og håndverksaktiviteter inngår. Med klassen som basis gis de som trenger det ekstra hjelp eller ekstra utfordringer. Spesielt evnerike elever får tilleggsoppgaver og utfordringer som ivaretar deres motivasjon og behov for tilpasset opplæring. Steinerpedagogikken betoner med dette et sosialt element som bygger opp solidaritet og fellesskap. Barna lærer å bli trygge på hverandre, og den innbyrdes konkurransen begrenses.

Gjennom å regne med betydningen av fellesskapet i klassen tilstreber steinerpedagogikken en likevekt mellom utviklingen av individuelle kunnskaper og ferdigheter og sosial kompetanse. En kunstnerisk inspirert undervisningsmetode gir rom for at individet kan utfordres og utvikles i klassens helhetlige arbeidsmiljø. Den enkelte elevs læring i en undervisningstime vil alltid være individuell. Lærerens fortelling vil oppfattes forskjellig av hver tilhører, og den kunnskapsmessige bearbeidelsen vil likeledes utføres individuelt. Steinerskolens undervisning vil være satt sammen slik at enkelte elementer sterkere betoner fellesskapet, mens andre typer oppgaver eller temaer er innrettet mot at den enkelte kan arbeide selvstendig og ut fra sine forutsetninger.

Nedenfor følger en oversikt over de pedagogiske hovedtemaene knyttet til de tre syvårsperiodene.

Vilje, følelse, tenkning

Steinerpedagogikkens utviklingsdidaktiske idé fremhever hvordan barn og unges vilje, følelse og tenkning utgjør ulike utviklingstemaer, ulike områder for læring og aktivitet. Hvert av disse områdene muliggjør bearbeidelsen av bestemte kunnskaper, ferdigheter og kompetanser. Kunnskap blir i denne sammenhengen oppfattet som kroppslig, situert og intersubjektiv i tillegg til tenkningens kognitive kunnskapshåndtering. Kunnskap verdsettes på mange plan, fra taus til eksplisitt, fra erfart til tenkt. Kroppslig og erfaringsbasert kunnskap danner grunnlaget for senere kognitiv læring og utvikling.

Pedagogikken i den første livsfasen er rettet mot handling og erfaring. Grunntanken er at barnet skal møte og bli kjent med verdens fenomener gjennom egen aktivitet. Disse viljeserfaringene danner et grunnlag for mer opplevelsesbetonte, følelsesmessige erfaringer i andre syvårsperiode. I

steinerpedagogikken legges det vekt på at utviklingen av tenkningen kan bygge på de tidligere opplevels- og viljesmessige erfaringene. Dette skaper helhet og sammenheng hos det oppvoksende mennesket og innebærer et dybdelæringsperspektiv på hele skolegangen.

Når tenkning og følelse virker sammen på en fruktbar måte, kommer det en hjertevarme inn i tenkningen, det oppstår begeistring og erkjennelsesglede. Når viljen på den rette måten virker med, kan man snakke om en person som er i stand til å handle etisk. I fruktbar samvirkning gir vilje, følelse og tenkning mennesket mulighet til å bli en positiv medaktør i verdens hendelser.

Betydningen av vilje, følelse og tenkning i steinerpedagogikken er differensiert slik at veien fra vilje via følelse til tanke beskriver en stor, omfattende struktur for læringen gjennom de tre første syvårsperiodene. Nedenfor gis en kort presentasjon av hvordan læringspotensialet i ideen om tanke, følelse og vilje kommer til uttrykk i læreplanen.

Viljens rolle i barnehagepedagogikken

I steinerpedagogikken utgjør barnets viljesmessige aktivitet et primært orienteringspunkt for pedagogikken i første syvårsperiode. Begrunnelsen for dette er blant annet at kognitive og emosjonelle ferdigheter trenger et frodig og livsnært erfaringsgrunnlag for sin frie utfoldelse senere i oppveksten. Pedagogikken er derfor utformet slik at barna lærer og utvikler seg gjennom handlende aktivitet. Barna på dette alderstrinnet har en virketrang og en erfaringslyst som pedagogikken søker å imøtekomme. Det legges vekt på at barna skal få leve ut sitt aktivitetsbehov på en fruktbar måte. Pedagogene har her en oppgave som aktive og handlende forbilder samtidig som de responderer anerkjennende, kjærlighetsfullt og rettvist på barns ytringer og initiativ. Barnehagen utformes som et tilrettelagt miljø der barna inviteres til sansning, etterligning, bevegelse, samtale, kontemplasjon og lek. Her kan barna i stor grad være aktive og delta i aktiviteter sammen med voksne uten at de voksne hele tiden fører an. En pustende og rytmisk variert struktur på dagens, ukens og årsløpets aktiviteter skaper likeledes en ramme av trygghet, gjenkjennelse og forventning hos barna. Ideen er at menneskene og miljøet rundt barna, i tid og rom, skal by på gode lærings- og utviklingsmuligheter.

Kommer man til en steinerbarnehage eller til en første klasse på steinerskolen, vil man der se vakre og fantasivekkende leker i naturmaterialer. Man vil se pedagoger som bevisst appellerer til etterligning for å inspirere barnas virketrang. Den frie leken vil oppta en stor del av tiden. Ellers er dagen fylt med sang, eventyr, vers med rim og rytme, bevegelsesleker og maling, tegning eller modellering. Et godt måltid sunn mat skal både lages og spises. I denne alderen er turer og lekemuligheter ute i naturen begrunnet i steinerpedagogikkens særlige vektlegging av sanse- og bevegelseserfaringer i den første syvårsperioden.

Opplevelsens betydning i andre syvårsperiode

I den andre livsfasen legger steinerpedagogikken vekt på elevenes interesse, engasjement og evne til å gå inn i lærende erfaringer med lyst og glede. Gjennom grunnskoleårene dukker så å si alle verdens fenomener opp i steinerskolens læreplan på en slik måte at undervisningen kan anspore elevenes opplevelsessmessige engasjement. Undervisningen har i denne perioden følelsens rike landskap hvor den kan bevege seg. Her kan elever og lærere sammen dra på oppdagelsesferd. I en undervisning som er emosjonelt inkluderende og kunstnerisk utformet, lærer barna om tall og bokstaver, om dyr, planter, mennesker og mineraler. Undervisningen kan få en rikere mening for elevene dersom den er forbundet med noe de gleder seg over eller tar avstand fra. Også de negative følelsene spiller en viktig rolle i pedagogikken. Læreren tar bevisst med følelsens hele register i utformingen av sin undervisning. Nettopp pendlingen mellom alvor og humor, mellom konsentrasjon og fri utfoldelse, gir skoledagen sin friskhet og sin sannhetskarakter. Et viktig grunnlag for moralsk adferd og etiske holdninger dannes gjennom følelsesmessig engasjement.

I steinerpedagogikken knyttes den følelsesorienterte undervisningen til etableringen av gode vaner. Det gjelder både arbeidsvaner og mer kreative, emosjonelle eller intellektuelle vanemessige holdninger. Vaner bygges opp gjennom bevisste gjentakelser i undervisningen. Den gjentakende øvelsen er for øvrig et viktig element i utviklingen av både vilje og følelse. I kunst- og håndverksundervisning, så vel som i matematikk, språk og en rekke andre fagområder, vil det være elementer av øvelse. Gjennom systematisk gjentakelse lærer elevene hva som kreves for å nå sine mål. Det er følelsen og viljen som i disse årene fletter seg i hverandre på en naturlig måte.

Tenkningens rolle i ungdomsalderen

På ungdomstrinnet og i videregående skole rettes undervisningen i stadig større grad mot elevenes evne til selvstendig tenkning og dømmekraft. Dette gir seg uttrykk i at læreren tilrettelegger undervisningen på en måte som gir elevene mulighet til å reflektere over sammenhenger, trekke konklusjoner og skape egen argumentasjon. Faglig sett handler nå formidlingen om å presentere fagstoff som fenomener, slik at elevenes aktive tankemessige bearbeidelse av disse kommer i fokus for læringen. Læreren er i større grad den som spør og elevene gir svar. I steinerpedagogikken spiller fantasien en stor rolle for tenkningens utvikling i ungdomsårene. Undervisningen legger derfor vekt på en levende og anskuelig fremstilling av fagstoffet som bakgrunn for elevenes utøvelse av dømmekraft og mer abstrakte tenkning.

Det er linjene, konsekvensene og perspektivene som nå skal frem i historie og samfunnsfag. Historie som fortelling danner et fargerikt grunnlag for refleksjon og tolkning. Elevenes egen kunnskapsinnhenting og utforskning blir mer fremtredende disse årene. Her som ellers i undervisningen beholder steinerpedagogikken intensjonen om erfaringsnærhet og helhetsorientering i omgangen med kunnskap. Det legges opp til kildekritikk og utforskende omgang med kilder. Tolkning og egne vurderinger gis forrang fremfor ren innhenting av kunnskap. I naturfagene fremstilles eksperimenter i fysikk og kjemi, ofte ledsaget av at læreren presenterer eksperimentets historiske sammenheng. På bakgrunn av observasjon, bakgrunnskunnskap og egen refleksjon kommer elevene frem til en fenomenbasert forståelse av de forklaringsmodellene som anvendes i naturfagene. Også kunstoffagene gis en utdypet teoretisk behandling.

All teoretisk undervisning disse årene har som motiv at den faglige forståelsen skal kunne begeistre elevene, vekke deres engasjement og kjærlighet til verden. Samlet sett kan man si at steinerpedagogikken etter pubertetsalderen innebærer en bevisstgjørende og etisk orienterende gjennomarbeidelse av de fag og temaer elevene har møtt på en mer opplevd og aktivitetsmessig måte tidligere i skoleløpet. For en ungdom på 16 år er det viktig å kunne ta stilling til hva som er rett og galt, å kunne forme egne refleksjoner omkring godt og ondt. De unge har et helt reelt ansvar overfor seg selv når det gjelder den videre utviklingen frem mot voksenalderen. Deres personlige dømmekraft blir hver dag stilt på prøve både i og utenfor skolen. Ungdommene trenger en tenkeevne som er rotfestet i deres eget sinn, en tenkning som står i sammenheng med egne opplevelser og handlekraft. Selverkjennelse og verdenskunnskap er parallelle motiver for steinerpedagogikken i ungdomsårene.

Tre konstitusjonelle utviklingsmotiver

I tillegg til vilje, følelse og tenkning, kommer det andre hovedtemaet innenfor steinerpedagogikken som betoner at menneskets jeg virker i en levende, følsom og relasjonsskapende kropp. Steinerpedagogisk teori legger vekt på at det fysiske kroppslige, det levende og det relasjonelle skal tematiseres og tiltales på ulike måter opp gjennom skolegangen. Omsorgen for det kroppslige og konstitusjonelle gjenspeiler en dypere intensjon om at pedagogikken skal kunne virke helsebringende. I tillegg til den faglige læringen søker undervisningen å gi impulser til sunnhet og til livsmestring både i skolehverdagen og for livet videre.

Legemets fysisk-organiske utvikling

Frem til syvårsalderen er steinerpedagogikken innrettet mot å stimulere barna til en god legemlig-fysiologisk utvikling. Hele kroppen, men i særdeleshet hjernen og nervesystemet, gjennomgår en omfattende modning og utvikling disse årene. I steinerpedagogikken legges det vekt på en aktiv bruk av sanser og bevegelse for å understøtte denne utviklingen.

Den legemlige utviklingen fortsetter videre frem til langt inn i 20-årsalderen, men utgjør for steinerpedagogikken i den første livsfasen et hovedtema for barnets utvikling. Ideen er at barnet de første syv årene best mulig kan utnytte sitt utviklingspotensial gjennom en form for læring som knyttes til sansning, etterligning og bevegelse. Dette er aktiviteter som underbygger og stimulerer de dyptgripende forvandlinger som utspiller seg i nervesystemet, indre organer og i muskler og skjelett. En læring som betoner begrepsmessig forståelse og erindring av abstrakt tankeinnhold vil i henhold til steinerpedagogikken kunne forstyrre denne organisk rettede veksten.

Når barnet er modent for et nytt utviklingsstadium, viser det seg i en gjennomgripende endring av dets forhold til sin omverden: En mer innholdsorientert språkforståelse, en mer selvstendig erindring og en generelt mer inderliggjort opplevelsesevne vil kunne karakterisere overgangen til andre syvårsperiode.

De rytmiske livsprosessene

Overgangen til andre syvårsperiode innebærer at undervisningen vektlegger en ny type læring, en læring som også kan utspille seg rent mentalt i eleven. På samme måte som første utviklingsfase henger sammen med selve den fysiske kroppsutviklingen, er temaet i andre syvårsperiode alle de prosesser som utspiller seg i tiden. I mennesket er både organiske og mentale prosesser gjennomtrengt av rytmer. Hjerteslag, åndedrett og søvn er de mest fremtredende representantene for det mangfold av rytmer som virker i et menneskeliv. Steinerpedagogikken arbeider ut fra den erfaringen at følelsesmessig engasjement stimulerer organismens rytmiske virksomhet. Det er et allment kjent fenomen at puls og åndedrett aktiveres når følelsene blir berørt. Gjennom en riktig betoning av opplevelsesnyansene i undervisningen legges det opp til en styrking av elevenes rytmiske konstitusjon.

Steinerpedagogikken søker gjennom hele den neste syvårsfasen å tiltale og understøtte disse nødvendige og livgivende prosessene i barna. Dette gjøres ved å betone en kunstnerisk og en bevisst oppbygget rytmisk undervisningsform. Hele timeplanen, så vel som hver enkelt undervisningsøkt, utformes med hensyn til en god og bærende rytme. Teorifag og kunstneriske fag kombineres for å skape en helhetlig og variert dags- og ukerytme. Ro og bevegelse, alvor og humor, musiske og formmessige innslag søker å skape frodighet og engasjement i hver enkelt undervisningstime. Søvn inngår som et svært viktig rytmisk element i undervisningen. Ved at læreren lar barna sove på nytt undervisningsstoff før det bearbeides videre vil det kunne befruktes av nattens underbevisste bearbeidelse og fordypes i samtalen neste dag. Gode arbeidsvaner, oppøving av erindringsevnen, gjentakende øvelser i kunst og håndverk samt etableringen av ferdigheter som regning, skriving og lesing tilhører denne utviklingsfasens viktige temaer. Det legges gjennomgående vekt på at fagenes begreper skal kunne formidles og brukes på en åpen og levende måte. Idealet er at begrepene skal kunne utvikle seg med barna og være presentert slik at de muliggjør nye forståelser og nye læringsperspektiver etterhvert som elevene blir eldre.

Fra 7-årsalderen legger steinerpedagogikken vekt på å gi rom for at barnet kan få kontakt med sine nærmeste voksne på en ny måte. Mens etterligningen og den frie leken preget pedagogikken i første syvårsperiode, er det en indre forbilledannelse som nå anspores. Læreren som akseptert og tillitvekkende voksen er en vesentlig pedagogisk ressurs for barn i denne alderen. Gjennom å være en ekte og naturlig autoritet for elevene kan læreren bistå deres læring og utvikling på en god måte. I denne andre syvårsperioden retter pedagogikken seg blant annet mot elevenes sans for nyanser i lærerens språklige uttrykk. Derfor legges det vekt på bruken av fortellerkunst i

undervisningen. En rik og bevisst bruk av språklige uttrykk og bilder søker på denne måten å stimulere elevenes våknende tenkeevner. Slik kulturhistorien gjenspeiler en utvikling fra mytisk tid over de store fortellende epos og frem til filosofiens fødsel, slik endrer læreren sin undervisningsmessige fremstillingsmåte fra skoleår til skoleår. I hele denne syvårsperioden fremheves de opplevelsesmessige aspektene av undervisningen. Dette bevares selv om en mer vitenskapelig tenkning øves fra 12-årsalderen. Generelt er de siste klassetrinnene i denne andre syvårsperioden gradvis orientert mer i retning av den selvrefleksjon og dømmekraft som karakteriserer tiden etter puberteten.

Kommunikasjon og relasjon

Puberteten innebærer store omveltninger både kroppslig og på et mentalt plan. Samtidig som kroppen blir i stand til å føre slekten videre, skjer det en selvstendigjøring av de unges sjeleliv. Sympatier og antipatier, interesse og aversjon oppleves dypere og mer individuelt. De unge utvikler nye evner til kommunikasjon med både mennesker og natur. Disse evnene kan sammenfattes i et omfattende kjærlighetsbegrep; en individualisert og ansvarstagende måte å forholde seg til verden på. Kvalitativt nye relasjoner kan oppstå.

I steinerpedagogikken tiltales og utfordres disse nye evnene med en undervisning som søker å underbygge en harmonisk utvikling av dømmekraften og evnen til selvrefleksjon. En god bedømmelse har både den klare tanke og et rikt erfaringsgrunnlag som sitt utgangspunkt. Likeså er det en forutsetning for riktig bedømmelse at interesse, velvillighet, fordomsfrihet og evnen til kritisk refleksjon er til stede.

Gjennom at elevene på en engasjerende måte lærer om verdens fenomener i den andre livsfasen, kan de etter puberteten fatte en fornyet og mer bevisst interesse for sine omgivelser.

Undervisningen vil understøtte ungdommenes eget forhold til sin omverden og til sine medmennesker. På skolen øves evnene til bevisst samarbeid, til forståelse som grunnlag både for aksjon og akseptering. Utviklingstemaet er kommunikasjon og relasjonsbygging i ordets aller videste betydning.

Undervisningen gis et fenomenologisk preg ved at naturvitenskapelige eksperimenter eller historiske fakta presenteres for elevene på en slik måte at de selv kan finne frem til og uttrykke lovmessigheter og sammenhenger. Ordet *fenomen* har siden antikken innehatt en dobbel betydning og kan uttrykke både det som viser seg i det ytre og det som kommer til syne på bevissthetenes arena. Ordets rot *fanos* (gr.) betyr lys eller fakkell og kan på mange måter stå som et nøkkelbegrep for steinerpedagogikken i den tredje syvårsperioden. Ved at undervisningen fokuserer på verdens fenomener, og gjennom individuelt øvet forståelse kaster lys over disse, søker pedagogikken å stimulere til en respektfull holdning overfor natur og medmennesker. Når fenomenenes helhetsperspektiv og etiske implikasjoner kommer til uttrykk, tydeliggjøres det nettverket av relasjoner som både forbinder og forplikter. En virkelig kommunikasjon innebærer både evnen til å skape en klangbunn i det egne sinnet for verdens fenomener samt en åpenhet for etisk innsikt handlingsberedskap.

Sansningens betydning i steinerpedagogikken

I steinerpedagogikken legges det vekt på sanseerfaringene som en kilde til utvikling, livskraft og trivsel. Rike sanseerfaringer kombinert med frodig bevegelsesutfoldelse og emosjonell åpenhet i barneårene gir grobunn for utviklingen av sentrale funksjoner i hjernen, nervesystemet og kroppens organer forøvrig. Gjennom sansene får barna kontakt med verden omkring seg og med sin egen kropp. Sansene gir bevisstheten dens grunnleggende arbeidsmateriale, og for en pedagog vil dypere kunnskaper om sansningens vesen være et redskap til bedre å forstå de utviklings- og læreprosesser som foregår i barnet.

Steinerpedagogikken legger vekt på at alle sansene virker sammen i en totalitet. Først gjennom sansningens samvirke kan det oppstå en virkelighetserfaring hos det iakttagende mennesket. Et eksempel er hvordan øyet oppfatter både lys- og fargefenomener, og romlige eller bevegelsesmessige kvaliteter. En gjenstand beskrives gjerne ved sin farge og form. Det foregår en ubemerket slutning, en forbindende virksomhet, idet fargefølelsen kobles sammen med formopplevelsen. Og denne mentale koordinasjonen av de forskjellige sanseområdene skaper, i følge Rudolf Steiner, erfaringen av at det som iakttas er virkelig. Det som kun oppfattes av én sans, mangler en slik virkelighetsdimensjon. I et slikt perspektiv er det tydelig at eksempelvis bevegelses- og likevektssansene innehar viktige funksjoner som motspillere til de andre sansene.

Gjennomgående søker steinerpedagogikken en bevisst bruk av sammensatte og kombinerte sanseerfaringer. Eurytmiundervisningen er et eksempel på hvordan elevene øver en slik sammenføring av ulike sansekvaliteter. Eurytmi er en bevegelseskunst som tar utgangspunkt i musikk eller poesi. Idealet er at diktet eller musikkstykket skal synliggjøres gjennom bevegelse. Elevene beveger seg samtidig som de lytter til språk eller toner. Lyttingen blir aktiv fordi den ledsages av uttrykksfulle bevegelser. Ideelt sett vil alle skolefagene inneha elementer av sansemessig samspill. Dette gir læringen virkelighetsnærhet og fokus på opplevelser her og nå.

I steinerpedagogikken brukes ulike former for bevegelsesøvelser i forbindelse med både alminnelig og terapeutisk språklæring. Det finnes en rekke overensstemmelser mellom finmotorikk, bevegelsesevne og språkutvikling. Språkbegrepet kan i pedagogisk sammenheng utvides til å gjelde kommunikasjon i en friere betydning. Tenkere som Paracelsus og Jacob Böhme var opptatt av å forstå naturen som en språkytring; å lese i naturens bok. På en tilsvarende måte har bevegelseerfaringer vist seg å være formidlere i mange lærings situasjoner. Fagene kommer *til orde* gjennom bevegelsesaktiviteter. En steinerpedagog bruker bevegelse til så og si alle undervisningsfag de første skoleårene. I matematikk læres gangetabellen rytmisk gjennom hopp og klapp, og i skriveopplæringen utledes bokstavformene av male- og tegneøvelser. Man søker overalt å skape en samvirking mellom hånd og ånd. Dette fordyper kunnskapen, gjør den erfarbar og legger grunnlaget for en handlingskompetanse.

Denne forbindelsen av de ulike sanseerfaringene gir pedagoger og oppdragere viktige perspektiver på deres virksomhet. Berøring, rytmer og bevegelse slår an strenger i barnet som virker intimt sammen med utviklingen av sosiale og kognitive ferdigheter. Derved får opplevelser ute i naturen, leken og de kunstneriske aktivitetene en utvidet pedagogisk betydning. Læringen med kroppen gir livsnære erfaringer og skaper en kreativ atmosfære hvor teoretisk og praktisk livskunnskap kan smelte sammen.

Tenkningens utvikling i lys av læreplanen

I den faglige og metodiske utviklingen som det legges opp til i Steinerskolens læreplan, vil tenkningens utvikling pleies og utfordres på ulike måter helt fra førskolealderen og frem til avslutningen av videregående skole.

Evnen til erkjennelse er komplisert og sammensatt. Fra de fleste av livets områder kan det pekes på ferdigheter som er relevante for tenkningen: utholdenhet, konsentrasjon, bevegelighet, nøyaktighet, toleranse, fantasi, undring osv. Tenkningen bygger på alle de erfaringer og opplevelser et menneske har hatt. Steinerpedagogikken vektlegger en systematisk utvikling av tenkningens ulike aspekter. Målet er at elevene ved skolegangens avslutning skal kunne mestre hele tenkningens komplekse register.

Førskolealderen - seksåringen

Førskolebarnets bevegelses- og sanseerfaringer danner et viktig fundament for den videre utvikling av tenkningen. I flere av sine pedagogiske foredrag peker Rudolf Steiner på en sammenheng mellom den motoriske utviklingen og fremveksten av språk- og tenkeferdigheter. Kroppen har sin egen grammatikk og logiske struktur. Gjennom en pedagogisk vektlegging av bevegelighet, koordinasjon og balanse, vekkes det i barnet en sans for sammenhenger, for årsak og virkning og for utforskningens mange muligheter. En pedagogikk som kontinuerlig arbeider med sansemotorikken, bygger samtidig opp en grunnleggende bevissthet om størrelse, vekt, form og romlig plassering hos barna. Dette er sentrale begrepsmessige kvaliteter som peker på korrespondansen mellom bevegelsenes erfaringsverden og tenkningens grunnelementer.

Også etterligningen innebærer et viktig forstadium for tenkningen. Når et barn lærer ved etterligning, er det en forutsetning at barnet både sanser og forbinder seg bevegelsesmessig med den aktuelle handlingen. Sansningen innebærer en inderliggjøring, en medopplevende kommunikasjon. Overgangen fra sansning til bevegelse rommer et skapende og kreativt moment. De etterlignende bevegelsene kommer i stand etter at en indre bearbeidelse av sansningen har funnet sted. I den frie, egeninitierte leken fortsetter gjerne barnet å eksperimentere videre med de bevegelser det har fanget opp gjennom etterligning. Barnet forsker i sin lek. Dette er en parallell prosess til den abstrakte tenkningen som utvikles i ungdomsårene. Tenkende erkjennelse forutsetter en inderliggjøring av problemstillingen, og den videre forståelsen er avhengig av en prøvende og søkende tankebevegelse før det kan trekkes en konklusjon. Steinerpedagogikken prioriterer barneårenes rike kroppslige, situerte og intersubjektive kognisjon.

2. - 4. klasse

Fra 2. til 4. klasse vil steinerskolens undervisning ivareta og videreutvikle bevegelses- og sanseerfaringene fra den første livsfasen. Et element av etterligning vil være tilstede i all senere læring, men nå vektlegges et nytt og viktig aspekt av tenkningen. Den billedskapende forestillingsdannelsen kommer i fokus.

En elev som lytter til en billedrik fortelling, vil visualisere de beskrevne hendelsene for sitt indre blikk. Barn i denne alderen har ofte en særskilt evne til dette og kan bli svært engasjerte av sin egen billedskapende med-deltagelse når læreren forteller. Elevene setter farge og form på det som beskrives. Selv om fortellingen kun antyder noen av de elementene som er tilstede, vil elevenes egen forestillingsevne fylle ut og individualisere det fortalte. Et landskap som skisseres med enkle fortellermessige bilder, vil av elevene gis egne tolkninger der det konkrete innholdet av fjell, vann, vegetasjon og atmosfæriske forhold varierer. Hvor ulik én og samme fortelling oppfattes, kan læreren se av elevenes forskjelligartede tegninger og malerier.

Fortellerstoffet de tre første skoleårene rommer eventyr og legender, men også konkrete skildringer av dyr, planter og naturfenomener. Elevene får høre historier fra liv og arbeid i førindustriell tid og fargerike fortellinger fra Det gamle testamente. På denne måten blir de kjent med grunnleggende identitetsskapende motiver fra menneskehetens historie og fra naturen. I samtalen og gjennom presentasjoner øver elevene både egen fortellerevne og kunsten å lytte til andre. Slik inviteres de tidlig inn i prosessen med å utforme egen identitet basert på hvordan erfaringer uttrykkes språklig. Fortellingenes riker verden danner et viktig grunnlag for selvforståelse og verdensinnsikt.

For tenkningens utvikling er det flere kvaliteter som øves gjennom billedrike fortellinger. Allerede Platon og Aristoteles pekte på at tenkningen har billedkarakter. Metaforer og andre språklige bilder inntar generelt en viktig funksjon når noe nytt skal læres. Bildene kan danne en bro fra det kjente og over til ukjent fagstoff. Også tenkningens kreative og nyskapende sider er knyttet til en billedlig eller metaforisk forståelsesevne.

Å skape indre bilder er en rik og sammensatt prosess. Et forestilt bilde vil alltid søke mot en helhet, det vil ha sin horisont og sitt perspektiv. Barnet visualiserer gjennom å forvandle en språklig formidling til egne indre bilder. En tidsprosess gjøres romlig. Barnets bevissthet blir en billedarena der hendelser utspiller seg i en forstått og selvskapt sfære. Den aktiviteten som øves, vil være grunnleggende for den videre utviklingen av tenkningen. Barnet lærer å holde et visualisert innhold i sin bevissthet, det lærer å forbinde hendelsene med hverandre i forhold til fortellingens tidsstrøm, og det utfører disse tankeøvelsene dypt forbundet med sin egen aktive kreativitet. Selv om ikke barnet har noen direkte rolle i det som fortelles, vil barnets billedmessige forestilling av handlingen ubevisst inkludere seg selv i hendelsene. Det som er sett, er sett av noen.

5. og 6. klasse

5. og 6. klasse innebærer at nye erkjennelses-prinsipper tas i bruk. I 5. klasse vil store deler av læringen rettes mot alle de sammenhenger og analogier som kan oppdages og studeres i undervisningen. Analogiene er et forstadium til den strengere kausale tenkningen. Analoge sammenhenger kan beskrives ut fra ytre eller indre slektskap. En blekksprut ligner på menneskets hodeform, et verb i grammatikken uttrykker en handling, en teller i brøkkregningen forholder seg til sin nevner, barnets hjemsted danner et utgangspunkt for å bli kjent med hele norgeskartet. Læring og forståelse bygger på at det skapes sammenhenger mellom verdens fenomener. Det bygges broer fra det kjente til det ukjente. I steinerpedagogikken øves denne evnen til å finne analoge sammenhenger gjennom et helt skoleår. Analogiene gir et større spillerom for forståelsen enn den senere naturlovmessige tenkningen. Gjennom selv å oppdage sammenhenger lærer elevene å skape retning og konsekvens i sin tenkning. I forhold til den rene billedoppfattelsen vil en analog tenkning miste noe av helhetsperspektivet, men vinne i skarphet og tydeliggjøre de enkelte fenomenenes forbindelse med hverandre. Et sterkere element av styring og bevegelse bringes inn i forståelsen.

Allerede i 6. klasse legges det vekt på et nytt aspekt av tenkningen. Både i natur- og i kulturorienterte fag kan det pekes på sammenhenger som er mer forpliktende enn analogier, men som ennå ikke kan uttrykkes som rene, kausale begrep. Et eksempel fra undervisningen er at i botanikken vil læreren legge vekt på å studere den enkelte plantens sammenheng med sitt miljø. Hvordan innvirker lys, vind og fuktighetsforholdene på plantens vekst? Hvilke planter trives i et bestemt miljø? Hvordan ser den samme planteart ut dersom omgivelsene er forskjellige? Gjennom en slik tilnæringsmåte vil elevene oppdage lovmessigheter som har en dynamisk og kompleks karakter. Sammenhengene er ikke lenger så frie som i analogienes verden, men har ennå rom for variasjon og individuelle kvaliteter. Her har man å gjøre med en bevegelig eller plastisk kausalitet.

7. klasse

7. klasse innebærer en steinerpedagogisk milepæl sett i perspektiv av tenkningens utvikling. Dette skoleåret gir læreplanen de naturvitenskapelige fagene en stor bredde. I fag som fysikk, geologi og historie vektlegges nå en forståelse for årsak og virkning. Et eksempel på dette kan være eksperimentet med monokord i den første akustikkundervisningen. Elevene iakttar hvordan tonen fra en streng klinger en oktav høyere når strengens lengde halveres. Bare en liten unøyaktighet i forhold til halvingen av strengelengden vil føre til et uharmonisk klingende intervall. Her er sammenhengen ufravikelig og nøyaktig; halv lengde gir oktavintervall. Det er ikke rom for bevegelighet eller fabulering i denne naturlovmessige sammenhengen. Årsak og virkning forholder seg her klart og matematisk lovmessig til hverandre. En slik begrepsmessig strenghet er riktignok sjelden og begrenset til visse aspekter av naturvitenskapen, men den danner et viktig stadium i tenkningens utvikling. Klarhet og forutsigbarhet er kvaliteter som bevisstgjøres og øves i en slik undervisning.

I historieundervisningen vil man ikke kunne operere med en slik streng konsekvens i forholdet mellom årsak og virkning, men også her rettes elevenes bevisste forståelse mot hva de ulike historiske hendelsene har betydd og fortsatt betyr i nåtiden. Linjene i historien trekkes frem, og konsekvensene av fortidens hendelser drøftes med elevene. Kontrafaktiske spørsmål introduseres for å skape samtaler og refleksjon om hva som kunne ha hendt i historien.

I matematikkundervisningen innføres algebra i sammenheng med areal- og prosentregningen. Bruken av bokstaver som representanter for de konkrete tallverdiene medfører en øvelse i abstraksjon. I algebraen fokuseres det sterkere på ideene bak matematikken, sammenlignet med den mer operative bruken av tallene. Evnen til å tenke abstrakt gir større frihet og åpenhet i erkjennelsen. Dette er et viktig skritt på veien til tankens frigjøring fra den konkrete sans- og erfaringsverdenen.

8. og 9. klasse

Undervisningen i ungdomsskolen retter seg mot en helhetlig forståelse der alle de opparbeidete aspektene av tenkningen tas i bruk. I historie er temaet disse årene renessansen, de store oppdagelsesreisene, reformasjonen og den industrielle revolusjonen. I naturfagundervisningen introduseres den første kjemiundervisningen med tema forbrenning, og humanbiologien knyttes til anatomi og sunnhetlære. Alle disse fagene er eksempler på områder der en etisk orientert helhetstenkning kan øves. Elevenes individuelle holdninger og sosiale bevissthet vil involveres og utfordres. Elementer av en opplevelsesmettet visualisering kombineres med abstrakt teknisk informasjon. Elevene gis mulighet til å erfare at skolefagene kan angå dem helt konkret i forhold til egen livsstil og personlige valg, samtidig som den gir informasjon om fjerne forhold og abstraherte fakta. Undervisningen disse årene byr på et rikt materiale til elevenes viktige identitetsdannelse. Tenkningens nye utfordring gjelder syntesen og utviklingen av en personlige dømmekraft uten å miste sentrale verdier som respekt, solidaritet og hensyn. Utviklingen av en etisk orientert forståelse henger sammen med steinerpedagogikkens ideal for ungdomsårene som tilsier at kunnskaper om verden og kjærlighet til verden hører sammen.

10. klasse og videregående trinn

Undervisningen det siste året på ungdomsskolen og på det videregående trinn fullfører og kompletterer denne utviklingen av det etisk orienterte helhetsperspektivet i tenkningen. Økende grad av abstrakt tenkning øves i sammenheng med en utvidelse av kunnskapshorizonten. Undervisningen i 10. klasse og i det første videregående skoleåret er preget av at elevene arbeider med grunnleggende lovmessigheter både i natur- og samfunnsfagene. Det legges vekt på orienterende oversikt og på fenomener som lar seg studere på en relativt enkel og likefrem måte. Varmelære og klassisk mekanikk i fysikkundervisningen er eksempler på dette. Disse to årene gis tenkningen rom for modning. Elevene opparbeider en sikkerhet i forhold til den nyervervede dømmekraften.

På 2. videregående trinn får de unges erkjennelsesevner en ny utfordring. Skolen tar opp mer eksistensielle temaer som ikke kan behandles like rett frem som fagene de to foregående årene. Undervisningen i middelalderkultur og -historie viser hen på dypere aspekter av tilværelsen. Spørsmål om tro og tvil gis bredere plass. Elektrisitetlære og cellens biologi kan likeledes gi rom for utvidete spørsmålsstillinger og innby til kontemplasjon over materiens og livets komplekse natur. Elevenes individuelle og etiske forhold til fagenes iboende problemstillinger blir gjennomgående betonet.

I siste videregående klasse trekker undervisningen blant annet frem temaer som på nytt belyser individets forhold til fellesskapet. Det faglige innholdet gis en helhetlig orientering, slik at for eksempel evolusjonslæren behandles i biologiundervisningen. Individets faglige forståelseshorizont søkes kombinert med både selverkjennelse og sosial kompetanse. Det selvstendige arbeidet med

årsoppgaven står i sammenheng med en integrasjon av kunnskap, erfaringer, forskende holdning og personlige veivalg. Målet er å stimulere til en tenkning som er rotfestet i elevenes egen erfaringsverden, samtidig som tanken gis mot og inspirasjon til å erobre nytt land i fellesskap og samforstand med andre.

Historikk og organisasjonsform

Steinerskolenes læreplan i et historisk perspektiv

Den første steinerskolen ble etablert høsten 1919 i Tyskland. Forretningsmannen Emil Molt fra Stuttgart hadde engasjert seg for en reform av hele delstatens skolesystem etter første verdenskrig, men da dette slo feil, stilte han midler og lokaler til disposisjon for å starte en skole for barna til arbeiderne på sigarettfabrikken Waldorf Astoria. Rudolf Steiner ble bedt om å lede lærerkollegiet og om å utvikle ideer til skolens pedagogikk. I 1926 etablerte Elisabeth Grunelius den første steinerbarnehagen i tilknytning til skolen i Stuttgart.

I Tyskland og de fleste andre land har steinerskolene beholdt betegnelsen Waldorfskoler, mens den første norske steinerskolen, som ble startet i Oslo i 1926, fikk navn etter pedagogikkens grunnlegger og ble hetende Rudolf Steinerskolen i Oslo.

Steinerpedagogikken ble utformet i en tid da deler av Europa lå i ruiner etter første verdenskrig. Skolen hadde fra første dag en uttalt intensjon om å være aktivt med i utviklingen av nye samfunnsformer. Gjennom en pedagogikk som ikke lenger ville hvile i den kulturelle og politiske arven som hadde ført Europa ut i krig, ønsket steinerskolen å skape grobunn for noe nytt. Idealet om en ansvarlig og demokratisk forankret autonomi for skolen og hele utdanningssektoren ble fremsatt som et viktig fornyende prinsipp.

I årene fra 1919 til 1924 holdt Rudolf Steiner noe over 200 foredrag om pedagogikk. Disse foredragene fremsatte en rekke ideer og ansatser til en fornyelse av pedagogikken.

Grunnstrukturen i steinerpedagogikkens læreplan ble således formulert ut fra et kulturelt og samfunnsmessig engasjement.

Steinerskolenes læreplan kom til i en tid da reformpedagogikken sto sentralt i Europa, og den progressive pedagogikken var under utvikling i USA. Reformpedagogikken hadde som sitt primære mål å bryte med en læreplantenkning og med pedagogiske metoder som ensidig fokuserte på kognitiv og hukommelsesorientert læring. En allsidig og mer helhetlig læreplantenkning gjorde seg gjeldende. Man søkte å integrere praktisk, kunstnerisk og teoretisk virksomhet i skolen. Pedagogikken ble i stor grad sentrert rundt barnet og dets evner, motivasjon og beredskap til å lære. På mange måter kan steinerpedagogikken sies å tilhøre den reformpedagogiske bevegelsen, men Rudolf Steiner søkte en balanse i steinerskolens læreplan ved også å anerkjenne samfunnets perspektiv i en tid da pedagogisk nytenking gjennomgående var barne- og elevsentrert. I større grad enn mange av reformpedagogene la Steiner også vekt på grunnleggende kunnskaper og faglighet i undervisningen. Han argumenterte for lærerens betydning i formidling og klasseledelse og snakket om en steinerpedagogisk undervisningskunst. Steinerskolens læreplan oppsto nettopp i dette møtet mellom allmenne ideer om elevenes utviklingsbehov og tanker om hva som kreves for å leve i et økonomisk, demokratisk og kulturelt menneskefellesskap.

Steinerpedagogikken er internasjonal, og dens læreplan har dannet grunnlag for undervisning på alle jordens kontinenter, innenfor forskjellige religiøse, kulturelle og økonomiske forhold. Det vide og omfattende læreplankonseptet som oppstod ut fra steinerpedagogikkens grunnleggende idéer, har latt seg konkretisere innenfor til dels svært ulike samfunnsmessige og kulturelle rammer. Steinerpedagogikkens inkluderende og vidtfaavnende læreplansyn har likeledes ført til at de norske

steinerskolene har kunnet beholde sin grunnleggende læreplanstruktur gjennom et tidsrom hvor den offentlige skolen har endret sin læreplanprofil flere ganger.

Ledelse, fellesskap og skoleutvikling

Steinerpedagogikken betoner sammenhengen mellom idealet om en oppdragelse til frihet for elevene og det frihetsrommet den enkelte lærer har i sin yrkesutøvelse. I en atmosfære av åpenhet og med sans for nye muligheter vil en dynamisk og levende undervisning kunne finne sted. Det samme gjelder utviklingen av skolen som helhet. På steinerskolen deltar lærerne i faglig og organisatorisk virksomhet og gis mulighet til å forme skolen på mange plan. En nøkkeltanke her er at innsyn, deltagelse og mulighet til å påvirke beslutninger på egen arbeidsplass bidrar til å skape en helhetlig pedagogisk drivkraft som forener ledelse, skoleutvikling og lærernes daglige arbeid i klasserommet.

På den ene siden stiller lovgivningen krav til friskolene om å ha et ansvarlig styre, en forsvarlig ledelse og en daglig leder med klare fullmakter. Styret har det overordnede ansvaret for at skolens drives etter sine forutsetninger i henhold til lovverk, forsvarlig økonomistyring, administrativ praksis og pedagogikk. På den andre siden innehar lærerkollegiet en viktig posisjon i skolens hverdag. Ved ukentlige møter pleies og utvikles et pedagogisk og administrativt fellesskap der det reflekteres over verdivalg og utviklingsbehov. Møtene vil være dialogarenaer der kvaliteten på skolens virksomhet kan avspeiles og gis impulser til videreutvikling. Dette forutsetter en skoleledelse og et lærerteam med både allmenn og steinerpedagogisk innsikt.

Steinerpedagogikken krever en stadig fordypning i sin egenart, der både nye tolkninger av kildetekster og deling av innovativ praksis hører med. Her vektlegges både ledelsens og den enkelte lærers ansvar for å opprettholde og fornye skolens steinerpedagogiske kvalitet. En skoleledelse som foster åpenhet og en dialogisk ledelsesform gir lærerne mulighet til å ta aktivt del i et ansvarlig og utviklende fellesskap på skolen. En slik organisering er avgjørende for skolens kvalitet og utvikling og kan inspirere til et skolefellesskap der lærerkollegiet og ledelsen sammen skaper en skole som overstiger den enkeltes krefter og visjoner.

Planen er ført i pennen av Arve Mathisen